

การผจญภัยของ “ปาตานี” ใน “ปัตตานี”: การเมือง ของถ้อยคำในประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูปาตานี

The The Adventure of “Patani” in “Pattani”: Discursive Politics in
the History of Melayu-Patani Nationalism

รอมฎอน ปันจอร์¹

1 นักวิชาการอิสระ

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้สนใจการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันในตัวบทของงานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ “ปาตานี” โดยเฉพาะถ้อยคำที่บ่งชี้ถึง “ดินแดน” หรือ “พื้นที่” อันเป็นประเด็นปัญหา เนื่องจากความแตกต่างในบรรดาเรื่องเล่าทางการเมืองเหล่านี้ เมื่อถูกเผยแพร่หรือแบออกมามีร่วมกันจะทำให้สามารถมองเห็นประเด็นใจกลางของความขัดแย้งชาติพันธุ์การเมืองที่ดำรงในพื้นที่แห่งนี้มาเป็นระยะเวลายาวนานได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องนำพาเรื่องเล่าแม่บทของประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูปาตานีข้ามพรมแดนทางการเมืองวัฒนธรรมจากภาษามลายูมาสู่ภาษาไทยก็ยิ่งเห็นการปะทะต่อรองของการให้ความหมายต่ออดีตที่ยังส่งผลต่อความขัดแย้งและวิถีในการรับมือของทุกฝ่ายในปัจจุบันอย่างทรงพลัง

คำสำคัญ : จังหวัดชายแดนภาคใต้, ชาตินิยม, ถ้อยคำ, ประวัติศาสตร์อันตราย, ปาตานี

ABSTRACT

The article explores the different ways in which people use words in a historical text concerning Southern Border Provinces of Thailand, especially the word “Patani” and its contested terminology identifying “land” or “territory”. Because of the different political stories, when they were unfolded concurrently the words could show core issues of an ethnopolitical conflict which has existed for a long time. Moreover, when the Patani Malay meta-narrative was transformed over cultural political boundary from Malay into Thai, it has shown the negotiation on meaning that reflects the past and influences powerful strategies to cope with the present conflict.

Keywords: Southern Border Provinces, Nationalism, Word, Dangerous History, Patani

บทนำ

บทความชิ้นนี้² จะให้ความสนใจไปที่การเปลี่ยนแปลงของถ้อยคำหรือชื่อเรียกขาน “ดินแดน” หรือ “พื้นที่” ซึ่งเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา อันเป็นประเด็นสำคัญที่ก่อรูปความขัดแย้งที่ถึงตายซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าความคิดเกี่ยวกับดินแดนนั้นเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพอัตลักษณ์ทางการเมืองที่ประชันขันแข่งกันภายใต้ฉิวฉาบหน้าของความรุนแรงอย่างใกล้ชิด ทั้งยังเป็นสาระสำคัญของความขัดแย้งที่อ้างอิงกับหลักการสำคัญสองด้านที่ถูกหยิบยกกล่าวถึงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั่นคือ หลักการบูรณภาพแห่งดินแดนที่ทางการไทยยึดถือและหลักการสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตนเองที่ขบวนการต่อสู้ปาตานีอ้างอิงถึง คำเรียกขานต่างๆ ที่ถูกบันทึกไว้ในตำราประวัติศาสตร์ เอกสารทางราชการ ข้อคำสั่งทางราชการ ตลอดจนเอกสารต่างๆ ล้วนแล้วแต่สะท้อนข้อกล่าวอ้างที่ปะทะขัดฝืนกันมาโดยตลอด ถ้อยคำต่างๆ เหล่านี้ยังวางตัวอยู่ในบริบทในทางประวัติศาสตร์ที่อาจทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม แทนที่จะสนใจเรื่องเล่าหรือคำอธิบายในทางประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องและอ้างอิงด้วยหลักฐานต่างๆ ประดามี บทความชิ้นนี้จะให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าที่บรรจุอยู่ในงานเขียนที่ปรากฏขึ้นมาอีกครั้ง หรือนำมาเผยแพร่ซ้ำอีกครั้งในบริบทของความรุนแรงรอบใหม่ เพื่อพิจารณาร่องรอยที่สามารถค้นพบการประชันขันแข่งข้างต้นนั่นเอง

2 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนที่ชื่อ ??? “การเมืองของถ้อยคำในชายแดนใต้ปาตานี: การประกอบสร้าง ‘สันติภาพ’ ในความขัดแย้งชาติพันธุ์การเมือง” (2558) และปรับปรุงมาจากบทความที่นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ภาคใต้ ครั้งที่ 2 “ศาสตร์แห่งการจำ ศิลปแห่งการลืม” เมื่อวันที่ 25-27 สิงหาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เรื่องเล่าของความขัดแย้ง

เมื่อ “จังหวัดชายแดนภาคใต้” หรือ “Southern Thailand” กลายเป็นพื้นที่ซึ่งอุดมด้วยความรุนแรง ความพยายามในการศึกษาหาคำอธิบายจึงปรากฏขึ้นมากมายตามมา งานวิจัยที่ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “ปัญหา” ดังกล่าวสรุปว่า “เมื่อปริมาณความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ปริมาณงานศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เพิ่มมากขึ้นตามไปอย่างเห็นได้ชัด” (แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง 2552, 74-75) งานศึกษาเหล่านี้หลากหลายสะท้อนแง่มุมที่แตกต่างด้วยกรอบการมองที่ต่างกันไป ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เคยเสนอว่า เป็นเรื่องไม่ง่ายนักที่งานเขียนวิชาการที่เกี่ยวกับมลายูมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทยนั้นจะนำเสนอการวิเคราะห์ที่ได้โดยไม่กลายเป็นสิ่งที่มัลักษณะคล้ายเรื่องเล่า (story) แม้จะมีการเก็บข้อมูลที่รอบด้าน มีการใช้ทฤษฎีมาอ่านปรากฏการณ์อย่างสลับซับซ้อน มีการใช้แนวทางวิเคราะห์ที่หลากหลายแง่มุม และเต็มไปด้วยภาษาทางวิชาการที่เหมาะสมก็ตาม ทว่าน้ำเสียง (tone) ของงานวิชาการแต่ละชิ้นนั้นสะท้อนวิธีการที่ประเด็นที่ศึกษานั้นถูกหยิบยกกล่าวถึง (Satha-anand 1992, 32) ไม่ว่าจะเป็นงานคลาสสิกที่ศึกษาแนวคิดอิสลามและชาตินิยมในขบวนการเคลื่อนไหวของสุรินทร์ พิศสุวรรณ (1985) ที่ถูกวิจารณ์ว่าวางอยู่บนฐานความเข้าใจคุณค่าของอิสลามในแบบหนึ่งเท่านั้น หรืองานของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1980) ที่มุ่งค้นหาจารีตปฏิบัติที่นำไปสู่การบูรณาการทางสังคมนั้นก็สะท้อนการยึดมั่นในแนวทางของรัฐไทย รวมทั้งต้องไม่ลืมงานที่ถือว่าเข้าชั้นคลาสสิกอีกชิ้นของวันกาเดร์ เจ๊ะมาน (1990) ที่ถือเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่พิจารณาขบวนการเคลื่อนไหวติดอาวุธจากมุมมองจากข้างใน เรื่องที่ดูไม่สำคัญซึ่งค้นพบอยู่ในงานเขียนทางวิชาการเหล่านี้ จึงมีความหมายสำคัญอย่างยิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างทางความคิดและกรอบการมองที่บรรดานักวิชาการใช้ในการวิเคราะห์ ชัยวัฒน์ชี้ว่า

การสะกดคำว่า “ปัตตานี”/“ปาตานี” (“Pattani”/“Patani”) และการใช้ถ้อยคำอย่าง “ไทยมุสลิม”/“มาเลย์มุสลิม”/“มุสลิมมาเลย์” (“Thai

Muslims”/“Malay Muslims”/“Muslim Malays”) นั้นดูเหมือนจะเป็นตัวชี้วัดเล็กๆ หากแต่สำคัญยิ่ง ความเจ็บปวดของปัตตานีนั้น สามารถบอกเล่าผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับการต่อสู้ทางชาติพันธุ์ การฟื้นฟูศาสนา รวมไปถึงความสำเร็จและล้มเหลวในการบริหารปกครองก็ได้ทั้งนั้น บางครั้งก็อาจบอกเล่าด้วยการหลอมรวมเรื่องราวในเรื่องเล่าเหล่านี้ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (1992, 32)³

งานเขียนวิชาการจึงไม่ต่างกับเรื่องเล่าที่ตรงที่การเลือกใช้ถ้อยคำและทิศทางของการเล่าเรื่อง ซึ่งชัยวัฒน์เสนอว่าอาจพิจารณาข้อเปรียบเทียบดังกล่าวได้จากแง่มุม 2 ด้าน (Satha-anand 1992, 28) กล่าวคือ ด้านแรกพิจารณาจากวิธีที่งานเหล่านี้สะกดคำเรียกขาน “พื้นที่” หรือ “ดินแดน” ซึ่งในกรณีนี้ก็คือตัวเลือกที่ว่าจะระบุด้วยคำใดดีระหว่าง “ปัตตานี” “ปาตานี” หรือแม้แต่ “ฟาฏอนี” และ “จังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งโดยตัวมันเองได้สะท้อนสำนักทางการเมืองและประวัติศาสตร์บางอย่างที่อาจไม่ลงรอยกัน และอีกด้านคือประเมินจากวิธีในการเรียกขาน “ผู้คน” หรือ “กลุ่มคน” ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้ง “ไทยมุสลิม” “มาเลย์มุสลิม” (มลายูมุสลิม) “มุสลิมมาเลย์” (มุสลิมมลายู) หรือในบางกรณีก็เป็นถ้อยคำที่ออกจะประหลาดอย่าง “ไทยมลายู” ชุดถ้อยคำเกี่ยวกับผู้คนเหล่านี้จึงสัมพันธ์กับสำนักในทางชาติพันธุ์และศาสนา น่าสนใจว่าตัวบ่งชี้ที่เป็นถ้อยคำระบุ “ดินแดน” และ “ผู้คน” ข้างต้นนี้เองที่ไม่เพียง

3 ข้อความที่ยกมาข้างนี้มีบางจุดที่เน้นโดยผู้เขียน ส่วนในวงเล็บเป็นถ้อยคำที่อิงตามต้นฉบับภาษาอังกฤษ ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ “ถ้อยคำ” ที่ใช้เรียกขานนั้นมักถูกพูดถึงอยู่บ่อยครั้งในงานเขียนวิชาการหลายชิ้น โดยเฉพาะการอ้างอิงถึง “พื้นที่” ซึ่งในกรณีนี้คือ “ปัตตานี” และ “ปาตานี” หลายชิ้นงานมักกล่าวเพื่อให้เห็นถึงความตระหนักถึงความแตกต่างและมักระบุอยู่ในเชิงอรรถของต้น ๆ ของงานเขียน (ดังที่อยู่ในเชิงอรรถที่ 1 ในกรณีบทความชิ้นนี้) สำหรับชัยวัฒน์เอง ตัวเขาเลือกใช้ “ปัตตานี” เพื่ออธิบายถึงอาณาบริเวณทางการเมืองและวัฒนธรรมเฉพาะในงานหลายชิ้นของเขาเอง ในขณะที่ ดันแคน แม็คคาร์โก เลือกใช้คำว่า “ปาตานี” ตามแหล่งข้อมูลของเขาและเพื่อสะท้อนให้เห็นนัยที่แตกต่างกันของคำสองคำนั้น (McCargo 2008, 1) อย่างไรก็ตาม ทั้งชัยวัฒน์และแม็คคาร์โกก็ใช้คำว่า “มลายูมุสลิม” เพื่อเรียกขานผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าว แทนที่จะเป็น “ไทยมุสลิม” ซึ่งเป็นถ้อยคำที่เป็นทางการและมักปรากฏอยู่ในงานเขียนหลายชิ้นที่ประพันธ์โดยเจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการชาวไทยหลายชิ้น กฤณาตุตัวอย่างในงานของชัจฉัย บุรุษพัฒน์ (2519) Nantawan Haemindra (1976, 1977) หรือ ครองชัย หัตถา (2548)

แต่เป็นองค์ประกอบของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองเท่านั้น หากยังสะท้อนลักษณะร่วมที่เป็นปัญหาของความขัดแย้งที่เกี่ยวกับข้อกล่าวอ้างสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตนเองอีกด้วย (Moore 1998, 1)

ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่า งานเขียนวิชาการจึงมีลักษณะที่บ่งชี้ให้เห็นตัวเอก และตัวร้ายที่โดดเด่นขึ้น กระบวนการประกอบสร้างดังกล่าวนี้เองที่ทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ในการรักษาและเปลี่ยนแปลงระเบียบทางสังคมที่ดำรงอยู่ตามมา เมื่อถึงจุดนี้ การเมือง (Politics) ก็ก่อกำเนิดขึ้น งานเขียนวิชาการที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้จึงมีฐานะเป็น “เรื่องเล่าทางการเมืองของปัตตานี” นั่นเอง (Satha-anand 1992, 33) เพราะในขณะที่ “ปัตตานี” บ่งชี้ถึงหน่วยทางการบริหารปกครองชนิดหนึ่ง⁴ และมีนัยที่ชี้ว่าการต่อสู้นั้นได้สิ้นสุดลงไปแล้ว แต่ “ปาตานี” กลับมีโครงเรื่องที่สะท้อนความรุ่งโรจน์อลังการของอาณาจักรมลายูแห่งนี้ในอดีต แต่กลับปฏิเสธการบริหารปกครองที่เลวร้ายในปัจจุบัน และทำให้คิดถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Satha-anand 1992, p. 29) ในงานอีกชิ้น ชัยวัฒน์พบว่าวิธีการที่สังคมไทยจัดการกับความจริงเกี่ยวกับ “ปัตตานี” นั้นเป็นวิธีที่ “บอก” บางส่วน โดยในการบอกนั่นเอง ก็ได้ “บัง” บางสิ่งเอาไว้ด้วย จนกระทั่งทำให้ความจริงเกี่ยวกับความรุนแรงนั้นเลือนรางไป (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2551, หน้า 311)⁵ ในขณะที่ “เรื่องเล่า” ที่เป็น

4 “ปัตตานี” ในฐานะหน่วยในการบริหารราชการชนิดหนึ่งนั้นน่าจะปรากฏขึ้นครั้งแรกในนามของ “มณฑลปัตตานี” ในปี 2449 สิ่งนี้เป็นผลผลิตของกระบวนการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลอย่างค่อยเป็นค่อยไปในเวลานั้น น่าสนใจว่าก่อนหน้านั้น กรุงเทพฯ พยายามสรรหาวิธีการอย่างระมัดระวังและแยบคายที่มีให้การจัดการใน “หัวเมืองแขกทั้งเจ็ด” แห่งนี้กลายเป็นเงื่อนไขที่นำพาให้เจ้าอาณานิคมอังกฤษเข้ามาก้าวเข้าแทรกแซงใน “กิจการภายใน” ความลักลั่นจึงสะท้อนผ่านเรียกขานชื่อดินแดนแห่งนี้อย่างแปลกประหลาดและไม่ระบุบ่งชี้ในนามที่เฉพาะเจาะจงว่า “บริเวณเจ็ดหัวเมือง” ในปี พ.ศ. 2444 ก่อนที่จะค่อย ๆ ปรับการปกครองเป็น “มณฑลปัตตานี” ซึ่งในด้านหนึ่งก็เพื่อ “ลบล้างลักษณะพิเศษที่ยังปรากฏอยู่ในบริเวณเจ็ดหัวเมือง” กรุณา ดูในงานของ เตช ภูวนาค (2524, 99) และสมชาติ อ่องสกุล (2524, 365-376)

5. หนึ่งในข้อค้นพบที่น่าสนใจก็คือโดยเปรียบเทียบแล้ว สถาบันที่ทำหน้าที่บอก “ความจริง” ทั้งสี่ อันได้แก่ อนุสาวรีย์ มูลนิธิ นวนิยาย และข่าวในหนังสือพิมพ์รายวันนั้น เรื่องแต่งอย่าง “นวนิยาย” ทำหน้าที่บอกความจริงได้อย่างรอบด้านและตรงไปตรงมาที่สุด

เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ “ปัตตานี” นั้นก็มักจะเป็นจุดปะทะกันระหว่างประวัติศาสตร์แห่งชาติกับเรื่องราวจากมุมมองชายขอบอย่าง “ปัตตานี” เอง (ธงชัย วินิจจะกุล 2548) การสะท้อนถึงความไม่ลงรอยในการให้ความหมายต่อตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ นั้น ธงชัย วินิจจะกุล เห็นว่าสถานการณ์เช่นนี้จะทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นเรื่อง “อันตราย” และกลายเป็นอาวุธในการเผชิญหน้ากันในการเมือง เขาเสนอว่าวิธีการรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวก็คือต้อง “แบ” ให้เห็นสำนวนอันหลากหลายของประวัติศาสตร์ชุดต่าง ๆ เหล่านี้ในที่แจ้งพร้อมกัน เพื่อให้คนได้ใช้วิจารณ์อย่างเต็มที่ (ธงชัย วินิจจะกุล 2557, หน้า 24-31; 42; 51-53 ; 2560, หน้า 172-173)

ข้อสรุปของชัยวัฒน์และธงชัยมีคุณูปการต่อการศึกษาคั้งนี้ตรงที่ชี้ให้เห็นถึงการเมืองของเรื่องเล่าในเอกสารหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ดูเหมือนเป็นวัตถุวิสัย จริงจัง และเป็นกลาง ทั้งยังตอกย้ำให้ระมัดระวังต่อสิ่งที่ปรากฏให้เห็นด้วยผิวหน้าของความขัดแย้ง ซึ่งในที่นี้ก็คือการตระหนักว่าตัวเหตุการณ์ความรุนแรงนั้นเป็นสิ่งที่ถูกจัดการได้ผ่านการ “บอก” บางสิ่งและ “บัง” บางอย่างเอาไว้ การลงน้ำหนักที่ความเป็นจริงในบางแง่และเพิกเฉยต่อความเป็นไปได้ในอีกหลายมุมคือการทำงานของกรอบการคิดวิเคราะห์ ซึ่งมีผลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อนักวิจัยต้องเผชิญกับสนามที่ตนเองศึกษา ในขณะเดียวกัน เรื่องเล่าที่แตกต่างกันเหล่านั้นก็มีศักยภาพที่จะก่อความขัดแย้งและนำไปสู่การให้เหตุผลรองรับต่อการใช้กำลังความรุนแรงเช่นกัน การ “บอก” บางสิ่งแต่กลับ “บัง” บางอย่างอาจก่ออันตรายให้กับผู้คนที่เรื่องเล่าเหล่านั้นสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้ การ “แบ” สิ่งที่ขัดแย้งกันในพื้นที่เดียวกันอาจไม่เพียงพอแต่เป็นการจัดการกับความไม่ลงรอยเพื่อปลดอาวุธให้เรื่องเล่ามีอันตรายน้อยลงเพียงเท่านั้น หากแต่ยังเพิ่มความเป็นไปได้ในการมองเห็นว่าตกลงความขัดแย้งที่กำลังเผชิญอยู่นั้นมีโฉมหน้าเป็นเช่นไร ระยะเวลาหลังจึงมีนักประวัติศาสตร์บางคนพยายามจะรับมือกับข้อขัดแย้งดังกล่าวด้วยการเผชิญหน้ากับตัวบทที่มีเรื่องเล่าแตกต่างกันสุดขั้วและพยายามจะคลายปมให้เห็นว่ามี “พื้นที่สีเทา” ดำรงอยู่ที่ใดบ้าง พร้อมทั้งอภิปราย

โต้แย้งกับข้อค้นพบดังกล่าว (ชูลีพร วิรุณหะ 2558)⁶ ถึงจุดนี้ สิ่งที่บทความชิ้นนี้จะทำต่อจากนี้ก็คือการพิจารณาโฉมหน้าของความขัดแย้งผ่านงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อันตรายเหล่านี้และเฟื่องฟูวิธีที่ตัวบทเหล่านั้นจัดการกับความแตกต่างข้างต้น โดยเฉพาะถ้อยคำสำคัญหรืออุปสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความหมายของดินแดนหรืออาณาบริเวณที่เป็นปัญหา

ถ้อยคำกำเนิด: ปตานี ปาตานี ปัตตานี และฟาฏอนี

เมื่อครั้งที่ความรุนแรงปะทุขึ้นอย่างหนักในต้นปี พ.ศ. 2547 ผู้คนสับสนกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อุตสาหกรรมความรู้เกี่ยวกับความขัดแย้งและบริบทของพื้นที่และผลิต “คำอธิบาย” ขึ้นมาอย่างขนานใหญ่เคียงคู่กับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น (ทวิศักดิ์ เผือกสม และจิรวัดณ์ แสงทอง 2551, หน้า 10-11) โดยเฉพาะงานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ “ปาตานี” ที่เคยเป็นสิ่งต้องห้ามซ่อนเร้นในอดีต แต่กลับได้รับการผลิต เผยแพร่ และถกเถียงกันอย่างกว้างขวางชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน (พุทธพล มงคลวรวรรณ 2559, 96) หนึ่งในหนังสือเล่มแรกๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่แห่งนี้ได้รับการตีพิมพ์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่สนใจใคร่รู้ถึงภูมิหลังของสถานการณ์ความรุนแรงในขณะนั้นก็คือ “ประวัติศาสตร์ ‘ปกปิด’ ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: รัฐปัตตานีใน ‘ศรัวิชัย’ เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์” (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2548)⁷ ที่ถือเป็น “ประชุมงานค้นคว้าและวิจัยทาง

6 ควรต้องบันทึกไว้ด้วยว่าหนังสือของชูลีพรเล่มนี้ยังถือเป็น “ฉบับร่าง” ที่ยังไม่ได้เผยแพร่ในวงกว้าง ผู้วิจัยได้รับหนังสือเล่มนี้จาก พล.ต. นักรบ บุญบัวทอง รองผู้อำนวยการศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ระหว่างสัมภาษณ์เพื่อประกอบงานวิทยานิพนธ์เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2559 ข้อมูลที่น่าสนใจก็คืองานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก กอ.รมน.เอง โดยเป็นความตั้งใจที่จะคลายปมประวัติศาสตร์ที่ขัดแย้งกันในกรณีปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเหตุที่ยังเป็น “ฉบับร่าง” อยู่นั้น ก็เนื่องจากยังมีความเห็นไม่ลงรอยกันเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัยชิ้นนี้ในแวดวงของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม สำหรับ พล.ต. นักรบ ฉบับร่างในขณะนี้ถือว่าเป็นฉบับจริงแล้ว ดูรายละเอียดการนำเสนองานนี้ที่ปัตตานีในงานของ อิมรอน ซาเหาะ (2558)

7 งานชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีก 4 ครั้งภายในเวลาหนึ่งปีครึ่ง โดยสามครั้งแรกตีพิมพ์ภายในปี พ.ศ.

วิชาการ” ของนักประวัติศาสตร์ชื่อดังหลายคน โดยรวบรวม “งานเก่า” หลายชิ้นของพวกเขามาปัดฝุ่นมัดรวมอยู่ในเล่มเดียวกัน

ในจำนวนบทความเหล่านั้นมีงานอยู่ 2 ชิ้นที่นำมาตีพิมพ์ใหม่ ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวที่มาที่ไปของ “ปัตตานี” และ “ปัตตานี” ในฐานะที่เป็นชื่อเรียกขานของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต นั่นก็คืองานของรัตติยา สาและ อาจารย์ประจำสาขาภาษามลายู มหาวิทยาลัยทักษิณ⁸ และประพนธ์ เรืองณรงค์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี⁹ ในขณะที่รัตติยาใช้คำว่า “ปัตตานี” ประพนธ์เลือกที่จะใช้คำว่า “ปัตตานี” เพื่อหมายถึงดินแดนหรืออาณาบริเวณดังกล่าว แต่ทั้งสองต่างก็มุ่งเน้นการอธิบายถึงความเป็นมาของชื่อเรียกบ้านขานเมือง ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งถึงที่มาที่ไปและประวัติศาสตร์ที่ประกอบสร้างกันเป็นตัวตนในทางการเมือง งานทั้งสองชิ้นนี้สำคัญ เนื่องจากเป็นงานที่มักได้รับการอ้างอิงถึงเสมอในการทบทวนวรรณกรรมของงานวิจัยที่เขียนขึ้นในภาษาไทย การตีพิมพ์ออกมาในช่วงที่ผู้คนกระหายใคร่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นที่ดินแดนตรงปลายสุดขอบชายแดนนั้น จึงมีส่วนในการกำหนดกรอบการคิดถึงสถานการณ์อย่างสำคัญ กระนั้นก็ตาม หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว คำอธิบายข้างต้นก็มีสิ่งที่ขัด

2547 นั้นเอง นับได้ว่าเป็นสินค้าที่นำมาจำหน่ายได้สอดคล้องกับความต้องการตลาดอย่างมาก

8 ผู้เขียนพบว่าบทความที่ชื่อ “ปัตตานี คารุสสะลาม (มลายู-อิสลาม ปัตตานี) สูความเป็น ‘จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส’” ของรัตติยาได้รับการปรับปรุงมาจากบทที่ 2 ในงานวิจัยของเธอเอง ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2544 เป็นบทแรก ๆ และมีการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งตามมา เข้าใจว่าด้วยความเร่งรีบในการรวบรวมต้นฉบับเพื่อตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือในต้นปี 2547 แทนที่จะเขียนขึ้นมาใหม่ รัตติยาเลือกที่จะปรับปรุงงานที่มีอยู่เดิมซึ่งรวมไปถึงการปรับชื่อบทความโดยการเติมคำสร้อย “...คารุสสะลาม (มลายู-อิสลาม ปัตตานี)” เข้าไปด้วย

9 ประพนธ์ เรืองณรงค์, “ตำนานเมืองปัตตานี,” ใน *ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: รัฐปัตตานีใน “ศรัทธา” เก้าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์*, 317-358. “ตำนานเมืองปัตตานี” ของประพนธ์ชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ ตำนานเมืองปัตตานี, ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส และสตูล แต่ละส่วนเคยตีพิมพ์มาก่อนแล้วในหนังสือและวารสารก่อนหน้านี้ ผู้เขียนพบว่าในสวน “ตำนานปัตตานี” นั้นตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2524 โดยศูนย์ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประพนธ์ระบุว่ารวบรวมมาจากบันทึกของตนมาตั้งแต่ปี 2516 (ประพนธ์ เรืองณรงค์ 2524) หลังจากนั้น ตัวบทดังกล่าวก็ปรากฏอยู่ในอีกหลายเล่ม อาทิเช่น ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2540) เป็นต้น

กันอยู่ในที่ การแบให้เห็นเรื่องเล่าอันหลากหลายในที่นี้จึงน่าจะทำให้เห็นการประชัน
ชั้นแข่งได้เป็นอย่างดี

“ปัตตานี” ของรัตติยา

เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ผู้เขียนพบว่าบทความของรัตติยาในหนังสือ
“ประวัติศาสตร์ ‘ปกปิด’” นั้นน่าจะปรับปรุงมาจากบทตอนบางส่วนหนึ่งในงานวิจัย
ชิ้นสำคัญของเธอเองที่ทำการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างศาสนิกในช่วงเวลา
หน้านั้น โดยเฉพาะในช่วงแรกของบทความที่เกริ่นถึงที่มาของถ้อยคำเรียกขานพื้นที่หรือ
อาณาบริเวณที่ทำการศึกษา เธอระบุคำเรียกขานพื้นที่ดังกล่าวในงานทั้งสองชิ้นนี้ว่า
“จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส” ซึ่งเป็นการใช้วลีนี้แทนที่จะใช้ชื่อที่เป็นทางการ
อย่าง “จังหวัดชายแดนภาคใต้” บางครั้งการระบุถึงพื้นที่อันเป็นสนามศึกษา รัตติยาก็
มักจะเรียกชื่อรวม ๆ ว่า “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และใช้คำย่อว่า “3 จชต.” หรือ
“สามจังหวัด” ตลอดแทบทั้งงานเขียน จะมีก็แต่เมื่อถึงคราวที่ต้องระบุ “ดินแดน” แห่ง
นี้ในบริบทของช่วงเวลาในอดีต เธอกลับเลือกใช้คำว่า “ปัตตานี” ตามการออกเสียงของชาว
มลายู (ออกเสียงสั้นที่พยางค์แรก) รัตติยาค้นคว้าไปถึงคำเรียกขานที่แตกต่างตามสำเนียง
ของผู้คนและผู้ประพันธ์งานประวัติศาสตร์หรือผู้บันทึกเรื่องราวในอดีตจากหลากหลาย
ภูมิภาค หลัง เธอพบว่าชาวมลายูนั้นออกเสียงเป็น “ปัตตานี” ในขณะที่ชาวอาหรับจะเรียกด้วย
“ฟาฏอนี” (Fathoni) ส่วนชาวสยามออกเสียงว่า “ปัตตานี” หรือ “ตานี” นอกจากนั้น
เธอยังพบว่าชาวอินเดียนั้นออกเสียงเป็น “Patanam” หรือ “Patane” ในขณะที่บันทึก
ของชาวตะวันตกกลับมีตัวเขียนหลายแบบ ได้แก่ ทั้ง “Patani” “Patania” “Patanij”
“Pattany” “Pattania” “Pathannani” “Pathane” และอื่นๆ แต่สำหรับกลุ่มคน
ที่เธอระบุว่าเป็น “ผู้ที่เป็นเจ้าของภาษามลายูถิ่นปัตตานี” นั้น จะออกเสียงเหมือนกัน “ทุก
คน” ว่า “ปัตตานิง” (2544, 25; 2548, 236) อย่างไรก็ตาม เธอไม่ได้ระบุเอาไว้ว่ามีเงื่อนไข
ใดบ้างที่ผู้คนอันหลากหลายที่เวลานี้ถึงเรียกขานชื่อแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เธอทำคือย้อนกลับไป
ดู “ที่มา” ของชื่อเรียกขานนามเมืองดังกล่าวโดยประมวลให้เห็นว่ามีอยู่ 4 กระแส (2544,

25-26) ซึ่งเนื้อความส่วนใหญ่ตรงจุดนี้ถูกแก้ไขปรับปรุงออกไปในบทความชิ้นใหม่ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2547 ดังนี้คือ

1) มาจากนามของชาวประมง กล่าวคือ มาจากคำว่า “ปะ ตานี” หรือ Pak Tani (ซึ่งน่าจะแปลว่า “พ่อเฒ่าตานี”) เป็นหัวหน้าชาวประมงในหมู่บ้านแถบชายทะเลแห่งหนึ่ง ซึ่งรัตติยาตั้งสมมติฐานว่าน่าจะเป็นบ้านกรือเซะ อำเภอเมืองจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน เมืองปัตตานีนำเอาสมญาดังกล่าวมาใช้แต่เริ่มแรก รัตติยาอ้างอิงจากในหนังสือชื่อ ก้อง *Sejarah Kerajaan Melayu Patani*

2) มาจากตำนานการสร้างบ้านแปลงเมืองใน *Hikayat Patani* ซึ่งกล่าวถึงที่มาของการตั้งเมืองปัตตานีในอดีต จากเรื่องเล่าขานกันว่าสุนัขไล่เนื้อของสุลต่านอิสมาแอล ซัย (ซาย์) ได้ไล่ล่ากระเจงขาวมาหยุดอยู่ที่ชายหาดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “ชายหาดแห่งนี้” หรือ “ปาตา นี” (“ปาตา” เป็นภาษามลายูแปลว่าชายหาด ส่วน “นี” แปลว่านี่หรือนี่)

3) มาจากนามของเกษตรกร (Petani) คนหนึ่ง โดยมาจากตำนานอีกแห่งหนึ่งที่ระบุว่ากษัตริย์จากเมืองปาเล็มบังได้เข้ายึดครองอาณาจักรลังกาสุกะและสร้างเมืองใหม่ที่ตั้งชื่อตามเกษตรกรที่ทำมาหากินอยู่ในบริเวณนั้นอยู่ก่อนแล้ว คือ **โตะ ตานี (Tok Tani)** ซึ่งชาวบ้านเรียกขานกันว่า **เปาะ ตานี (Pak Tani)** จึงออกเสียงเป็น **ปัตตานี** ในที่สุด กระแสนี้มาจากพงศาวดารอีกเล่มคือ *Tarikh Fathani*

4) มาจากคำในภาษาอาหรับที่ว่า “ฟาฏอนี” ซึ่งปรับเปลี่ยนมาจากคำว่า “ปัตตานี” เดิมในภาษามลายู ทศวรรษนี้มาจากปราชญ์ศาสนาอิสลามในอดีต เนื่องจากเห็นว่าคำว่า “ปัตตานี” เมื่อเขียนในภาษาอาหรับแล้วจะมีความหมายในแง่ลบ กล่าวคือหมายถึง “ประทุษร้ายหรือผู้ก่อความหายนะ” นักปราชญ์ในอดีตจึงปรับเปลี่ยนถ้อยคำไปเป็น “ฟาฏอนี” ที่แปลความในภาษาอาหรับว่า “ปราชญ์” รัตติยาได้รับการยืนยันจากแหล่งข้อมูลที่เป็นนักการศาสนาในพื้นที่ด้วยว่านามอย่างหลังนี้เหมาะสม

สมกว่า เนื่องจากสอดคล้องกับสมญา “ปัตตานีดารุสสะลาม” หรือ “ปัตตานีเมืองแห่งสันติภาพ” มากกว่า¹⁰ อย่างไรก็ตาม ที่มาในกระแสนี้คงจะถือว่า “ฟาฏอนี” เป็นรากที่มาของคำว่า “ปัตตานี” หรือมาก่อนหน้านั้นคงไม่ได้ เพราะรัตติยาก็ย้อนให้เห็นแล้วว่า ถ้อยคำแรกนั้นต่อยอดมาจากคำหลังมากกว่า ในงานเขียนนิพนธ์ชิ้นหนึ่งที่ศึกษาบทบาทของชัยควันอะหมัด อัลพะฎอนีย์ ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนักปราชญ์ทางศาสนาค้นแรกๆ ที่บันทึกถึงการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำดังกล่าวเอาไว้ โดยอ้างอิงไปยังกวีนิพนธ์ชิ้นหนึ่งที่เขาประพันธ์ขึ้น

อัลพะฎอนีย์มีรากศัพท์มาจากคำว่า **พะฎอน** แปลว่า “ความฉลาด” (Fathan) ที่มาของอักษร “ฎอ” นั่นก็คืออักษร “ตา” เป็นเมืองๆ หนึ่งในบรรดาเมืองมลายู มีบุตรธิดาที่ดี ฉลาดเฉลียว ในอดีตมีอำนาจอธิปไตยยืนยง เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าหนุ่มสาว**ชาวปัตตานี** มีความเป็นปราชญ์ เขาทั้งหลายสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่เป็นคนดี ที่ได้รับการยกย่อง¹¹ (เน้นโดยผู้เขียน)

น่าสนใจว่าในสี่กระแสนี้อธิบายแจกแจงให้เห็นนั้น อ้างอิงจากเอกสารสำคัญในทางประวัติศาสตร์ 3 เล่ม ซึ่งถือเป็นเสาหลักของคำอธิบายเรื่องราวในอดีตจากแง่มุมของชาตินิยมมลายูปัตตานี โดยเฉพาะ *Hikayat Patani* และ *Sejarah Kerajaan Melayu Patani* ในขณะที่อีกหนึ่งคำอธิบายอ้างอิงย้อนกลับไปสู่คำบอก

10 รัตติยาพบว่าเหตุผลของปราชญ์ศาสนาที่เธอสอบถามนั้นยังมีอีก 2 เหตุผล ได้แก่ ชื่อเมืองหรือราชอาณาจักรนั้นคงจะยึดเอาตามนามบุคคลหรือชื่อพี่ชู้ตามจารีตที่ใช้อย่างทั่วไปคงเป็นไปได้ยาก และต่อให้เป็นนามบุคคลก็น่าจะเป็นนามของกษัตริย์มากกว่าสามัญชนทั่วไป อีกประการก็คือการนำคำในภาษาอาหรับมาใช้ น่าจะสอดคล้องกับความเป็นราชอาณาจักรอิสลามมากกว่า ดังจะเห็นได้ว่าพระนามของกษัตริย์ผู้ปกครองเองก็ปรับเปลี่ยนมาให้เป็นไปตามจารีตของมุสลิม หรือแม้แต่ชื่อตำแหน่งของกษัตริย์ก็ปรับเปลี่ยนจาก “ราชา” มาเป็น “สุลต่าน” ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

11 ข้อความต้นฉบับคือ “Al-Fathani nisbah kepada kata “fathan”, Asal huruf “Tha”nya adalah huruf “Ta”, Adalah suatu negeri daripada negeri-negeri Melayu. Telah nyata sebahagian putera-puteranya baik-baik; cerdik, arif bijaksana. Adalah pada masa dahulu di bawah satu daulah/kekuasaan dari daulah-daulah mereka yang agung.” ต้นฉบับการแปลเป็นของอิสมาอิล เบนจุมสมิทธิ (2551, 40) และเพิ่มเติมบางส่วนโดยผู้เขียนเฉพาะตัวเน้น

เล่าของบรรดาผู้รู้ศาสนา มีสองกระแสที่อ้างอิงที่มาทับซ้อนของสามัญชนคนธรรมดา (ชาวประมงและเกษตรกร) ในขณะที่อีกสองกระแสผูกโยงกับตำนานที่เกี่ยวข้องกับการแปลงบ้านสร้างเมืองของ “กษัตริย์” และการเปลี่ยนแปลงคำเรียกขานจาก “อุลามอ” (ปราชญ์ศาสนาอิสลาม) ที่มีได้รับการศึกษาจากอาหรับ หรืออาจกล่าวได้ว่าสองสำนวนหลังนั้นสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชนชั้นนำในสังคมมลายูปาตานีนั้นเอง รัตติยาไม่ได้ลงความเห็นว่าการแส้ใดมีน้ำหนักน่าเชื่อถือที่สุด จุดกำเนิดของรัฐที่ใช้ชื่อว่า “ปัตตานี” นั้นสัมพันธ์กับชื่อเรียกขานโดยตรง และยังคงเป็นเรื่องที่คลุมเครือและสามารถโต้แย้งได้อยู่ในทางวิชาการ (รัตติยา สาและ 2544, 35; 2548, 240) เธอยังชี้ให้เห็นว่ายังมีปัญหาที่ไม่ลงรอยกันนั้นเกี่ยวกับช่วงเปลี่ยนผ่านจากชื่อของอาณาจักรในยุคจารีตที่เรียกกันว่า “ลังกาสุกะ” มาสู่รัฐที่ชื่อ “ปัตตานี” ในอาณาบริเวณเดียวกัน ความไม่ลงตัวดังกล่าวนี้เองได้กลายมาเป็นประเด็นข้อโต้แย้งสำคัญในเรื่องที่มาทางประวัติศาสตร์ที่ถูกใช้ในฐานะ “คำอธิบาย” ในการต่อสู้แย้งซึ่งความหมายในการตีความประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน นอกจากรัตติยาแล้ว งานเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับปาตานีจากกลุ่มงานที่อยู่บนฐานคิดชาตินิยมมลายูก็กระจายตัวอยู่ในบรรณพิภพอยู่จำนวนหนึ่ง จุดร่วมประการสำคัญของกลุ่มงานเหล่านี้ก็คือการอ้างอิงย้อนกลับไปเอกสารต้นฉบับที่ถือเป็นเสาหลักข้างต้นนั่นเอง

“ตานี” ของประพนธ์

“ตำนานเมืองปัตตานี” ของประพนธ์ เรืองณรงค์ ได้รับการนำเข้ามารวมเล่มอีกครั้งเพื่อปิดท้ายหนังสือเล่มดังกล่าวในฐานะ “บทผนวกเกียรติยศ” ซึ่ง “คัดและปรับปรุง” มาจากหนังสืออีกเล่มหนึ่งของเขาที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้คนและดินแดนแถบนี้ รวมไปถึงวิถีชีวิตและคติความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมดังกล่าว ประพนธ์เป็นทั้งนักวรรณกรรมและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้รับการอ้างอิงงานอย่างกว้างขวาง ในงานที่ถูกตีพิมพ์ซ้ำหลายชิ้นเกี่ยวกับ “ตำนานปัตตานี” (2524) นั้นสะท้อนแง่มุมที่แตกต่างไปจากเอกสารประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูอย่างเห็นได้ชัดเจน เขามี

สมมติฐานจำนวนหนึ่งที่แตกต่างกันจากรัตติยา เมื่อย้อนรอยไปยังต้นฉบับดั้งเดิมของ เขาก็พบคำอธิบายที่ไต่เรียงที่มาของคำว่า “ตานี” หรือ “ปัตตานี” ดังนี้

1) มาจากภาษาสันสกฤต ประพนธ์ตั้งข้อสังเกตโดยอ้างอิงจาก “ผู้รู้หลาย ท่าน” ว่า “ปัตตานี” หรือ “ตานี” นั้นน่าจะเป็นการกลายเสียงมาจาก “ธานี” ใน ภาษาสันสกฤตที่หมายถึง “เมืองใหญ่” ที่อยู่ริมฝั่งสมุทรมีแหลมยื่นออกไปในทะเล (2524, 41)

2) มาจากภาษามลายูที่แปลว่า “ที่นา” หรือ “ชาวนา” ตามข้อสังเกตของ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของสยาม ซึ่งประพนธ์ระบุว่า เป็น “ผู้รู้บางท่าน” ที่อธิบายว่า น่าจะมาจากคำว่า “ปะตานี” ที่หมายถึงชาวนาหรือที่นา เพราะ “ตานีเป็นอยู่ชั่ว อยู่ไม่นานแสนนาน” ประพนธ์ระบุว่าคำอธิบายนี้น่าเชื่อถือ เนื่องจากสอดคล้อง กับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ระบุว่า “ตานีแปลว่า นา และปะตานีแปลว่า ชาวนา อีกประการหนึ่งที่รัฐเคดาห์หรือไทรบุรี มีแม่น้ำชื่อสุโขง ปัตตานี หมายถึงแม่น้ำที่ชาวนาใช้ในการทำงาน” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2506, หน้า 101, อ้างถึงใน ประพนธ์ เรื่องณรงค์ 2524, หน้า 41.)

3) มาจากตำนานการสร้างบ้านแปลงเมือง ซึ่งมีสำนวนที่มีรายละเอียดที่ แตกต่างไปจาก *Hikayat Patani* เล็กน้อย กล่าวคือประโยคที่ว่า “หาดนี้แหละ” ใน ภาษาไทยที่มาจาก “ปะตานี” นั้นเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการติดตาม “ข้างเผือก” ของ พี่น้องห้าคนที่ทิ้งรอยเท้าเอาไว้ ณ ชายหาดแห่งหนึ่งแทนที่จะเป็นเรื่องราวการติดตาม “กระจงเผือก” แต่ที่ตรงกันก็คือสถานที่แห่งนั้นต่อมาได้มีการสร้างเมืองขึ้น ประพนธ์ บันทึกเรื่องเล่าดังกล่าวนี้จากความทรงจำของหมื่นดำรงพิเทน ข้าราชการคนสำคัญของ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี¹² เรื่องเกี่ยวกับ “ข้างเผือก” และ “กระจงเผือก” ที่

12 ประพนธ์ก็ได้บันทึกสำนวนของ *Hikayat Patani* เอาไว้ด้วยเช่นกัน (เรื่องเล่าเกี่ยวกับกระจงขาว) แต่ไม่ได้ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจน (2524, 42)

ว่านั่นแม้จะใกล้เคียงกันแต่ก็มีความต่างอย่างสำคัญ เพราะทั้ง “ข้าง” และ “กระจง” ต่างเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความเป็นสยามกับปาตานีมาตั้งแต่อดีต¹³

4) มาจากชื่อกริซัคดีลีที่ที่ธิดาของเจ้าเมือง “กะตะธ” หรือไทรบุรีได้รับพระราชทานก่อนที่จะเดินทางเสาะหาสถานที่สร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ขึ้นในชายทะเลตะวันออกของแหลมมลายู เมืองใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นนำเอาชื่อของกริซัคดีลีตั้งด้วยนามว่า “มิสานี” ที่ต่อมากลายเสียงมาเป็น “ปัตตานี” ตำนานดังกล่าวนี้เกี่ยวพันกับตำนานพระเจ้ามหาราชหรือตำนานไทรบุรี (หลวงครุฑนิติพิศาล 2509 อ้างถึงใน ประพนธ์ 2524, หน้า 43-44)

5) มาจากภาษาบาลีสันสกฤตของคำว่า “ปัตตานี” ที่แปลว่าหญิงแม่เรือน ประพนธ์ตั้งสมมติฐานว่าอาจเป็นเพราะเมืองนี้มี “หญิงครองเมืองถึงสี่องค์” ได้แก่ รាយฮีเยา รាយปิรู รាយอูง และรายนูนิง¹⁴ (ประพนธ์ เรื่องณรงค์ 2540, หน้า 24)

จะเห็นได้ว่า “การเล่าเรื่อง” เกี่ยวกับที่มาของชื่อเรียกขานเมืองนั้นผูกโยงกับความเป็นจริงในทางประวัติศาสตร์และการสถาปนาตัวตนในทางการเมืองอย่างใกล้ชิด คำอธิบายต่อถ้อยคำอันเป็นแหล่งกำเนิดของชื่อเรียกขานดินแดนทั้ง 4 ชื่อของรัตติยาและอีก 5 ชื่อของประพนธ์นั้นมีข้อต่างอย่างสำคัญอยู่ที่แหล่งอ้างอิง กล่าวคือ ในขณะที่รัตติยาย้อนกลับไปดูตัวบทที่ถือได้ว่าเป็นเสาหลักในการให้คำอธิบายเรื่องราวในอดีตจากมุมมองของชาตินิยมมลายูปาตานี ประพนธ์กลับให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาซึ่งมีแนวโน้มจะให้น้ำหนักกับเสียงสะท้อนจากกรุงเทพฯ และข้าราชการสยาม/ไทยมากกว่า การอ้างอิงรากที่มาของภาษาก็แตกต่างกันเล็กน้อย ในขณะที่รัตติยาให้ความสำคัญกับรากเสียงในภาษามลายู และบางข้อก็ขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลง

13 ดังที่เราจะพบว่า “ข้างเผือก” ได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ในธงชาติไทยมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ “กระจงขาว” นั้นเป็นสัญลักษณ์ที่ขบวนการเคลื่อนไหวชาตินิยมบางกลุ่มนำไปเป็นตราสัญลักษณ์ ดังที่จะเห็นในตราประทับของกลุ่มแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติปาตานี (Barisan Nasional Pembebasan Patani, BNPP) ก่อนที่จะปรับเป็นสัญลักษณ์ดาวเดือนที่สะท้อนอุดมการณ์อิสลามในกลางทศวรรษ 1980

14 ประเด็นนี้ปรากฏในงานเขียนหลังจากนั้น กรุณาดูที่ ประพนธ์ เรื่องณรงค์ 2540, 24.

ถ้อยคำโดยยึดความหมายของภาษาอาหรับ ที่ถือเป็นภาษากลางของประชาคมมุสลิมทั่วโลก ส่วนประพจน์นั้นแม้จะกล่าวถึงรากที่มาในภาษามลายูอยู่บ้างในบ้างข้อ แต่ก็หยิบยกแหล่งที่มาซึ่งผูกโยงกับภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้เผยแพร่คำสอนของศาสนาพุทธเข้ามาด้วย

ถึงที่สุดแล้ว ไม่จำเป็นต้องยืนยันว่าสมมติฐานใดนั้นน่าจะถูกต้องและ “เป็นจริง” ที่สุด เป้าประสงค์ใน “การแบ” ให้เห็นที่มาอันหลากหลายในที่นี้ก็เพียงเพื่อชี้ให้เห็นว่าที่มาของ “คำเรียกขาน” เหล่านี้เนื่องที่อาจทำให้เราสามารถพิจารณาถึงข้อแตกต่างสำคัญของประวัติศาสตร์คู่ขนานระหว่างประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทยกับประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูปาตานี เรื่องเล่าของทั้งสองนี้สำคัญ เพราะรองรับการให้ความชอบธรรมทั้งต่อการปกครองผู้คนในดินแดนแถบนี้และทั้งให้เหตุผลรองรับต่อการต่อต้านโดยใช้กำลังอาวุธมาตั้งแต่เริ่มต้น ข้อต่างในที่มาของ “ถ้อยคำเรียกขาน” จึงเป็นหนึ่งในประเด็นที่เห็นแย้งแตกต่างกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปาตานีและปัตตานี: การเมืองของการแปล(ง)ประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายู

ในบทความที่ประเมินสถานภาพของการศึกษาประวัติศาสตร์ “ปาตานี” ตลอดช่วงหนึ่งทศวรรษหลังความรุนแรงปะทุขึ้นในปี พ.ศ. 2547 งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของดินแดนแห่งนี้ได้ถูกผลิตขึ้นมาจำนวนมาก และมีไม่น้อยที่งานเหล่านั้นจะถูกเล่าด้วยเรื่องราวที่อยู่ภายใต้เรื่องเล่าแม่บทที่วางโครงเรื่องเอาไว้ใน *Sejarah Kerajaan Melayu Patani* (ซึ่งต่อจากนี้ไปจะใช้คำว่า *SKMP*) ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดยผู้ที่ใช้นามปากกาว่าอิบรอฮิม ซุกรี (พุทธพล มงคลวรวรรณ 2559, 99) และกลายเป็นตัวบทสำคัญสำหรับการอ้างอิงถึงประวัติศาสตร์การเมืองจากมุมมองชาตินิยมมลายูปาตานีต่อมาในงานอีกหลายชิ้น¹⁵ งานของอิบรอฮิม ซุกรี ขึ้นนี้ยังถือว่ามีลักษณะที่

15 กรณีที่มีการอ้างถึงมากที่สุดเห็นจะเป็นงานของ อ.บางนรา ที่รับเอาแม่บทของอิบรอฮิม ซุกรี มาขยายผลและสร้างน้ำหนักของข้อโต้แย้งผ่านเอกสารหลักฐานเพิ่มเติม น่าสนใจว่าตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.

เป็นประวัติศาสตร์ชาติ (National History) มากกว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) กล่าวคือมีเป้าหมายในการส่งสารทางการเมืองบางอย่าง ไปพร้อมๆ กับประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองของชนชาติมลายูปัตตานี ผ่านประวัติศาสตร์บาดแผลที่มาจากการรุกรานของสยาม และกลายเป็นรากฐานสำคัญในการให้เหตุผลรองรับต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการปลดปล่อยปัตตานีให้เป็นอิสระ (Puak-som 2008, 87) และด้วยเหตุนี้เองที่หนังสือที่กลายเป็นแม่บทให้กับประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูปัตตานีเล่มนี้จึงได้โต้แย้งกับประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมของสังคมไทยอย่างถึงราก แตกต่างไปจากงานเขียนประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นตำนานเล่าขานอย่าง *Hikayat Patani* โดยเฉพาะที่มีเนื้อหาร่วมสมัยมากกว่าเท่านั้น หากแต่ยังมีแนวทางการเขียนที่ผสมผสานกันระหว่างอาศัยคำบอกเล่าในเอกสารตำนานและการอาศัยการตีความหลักฐานสมัยใหม่มากขึ้นด้วย เนื้อหาที่ไล่เรียงตั้งแต่ประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคกำเนิดรัฐรายอมลายูปัตตานีมาจนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองทำให้หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมห้วงเวลาระยะยาวนานและมีความต่อเนื่องไม่ขาดสาย กระทั่งถึงคราวล่มสลายเมื่อเผชิญกับการรุกรานจากสยามในห้วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา

อิบรอฮิม ชุกรี ประพันธ์ *SKMP* และเผยแพร่ครั้งแรกเป็นภาษามลายูญาวี (ตัวเขียนแบบอารบิก) ที่รัฐกลันตัน สหพันธรัฐมลายู ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ก่อนที่จะมีการตีพิมพ์เป็นภาษามลายูรูมีตามมา ส่วนการพิมพ์เผยแพร่เหล่านี้จะเป็นปีใดนั้น ผู้ที่ศึกษาตัวบทดังกล่าวนี้ยังมีสมมติฐานที่แตกต่างกันออกไป¹⁶ หนังสือเล่มนี้เคยถูกห้ามจำหน่าย

2519 หลังเหตุการณ์ชุมนุมใหญ่ที่ปัตตานีในช่วงปลายปี พ.ศ. 2518 กระทั่งถึงต้นปี พ.ศ. 2519 และได้รับการตีพิมพ์อีกครั้งอย่างระมัดระวังในปลายปี พ.ศ. 2551 เพื่อเป็นเอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการในหัวข้อ “โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์” ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

16 มีการประเมินว่าต้นฉบับน่าจะประพันธ์เสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2492 (1949) จากการพิจารณาในตัวบทที่อิบรอฮิม ชุกรี กล่าวไว้ในบทที่ 4 ซึ่งเป็นบทสุดท้ายว่าเป็นช่วงเวลาที่ได้ผ่านพ้นการเปลี่ยนแปลงมาสู่การเป็นประชาธิปไตยมาแล้วเป็นเวลา 17 ปี (Satha-anand, 1992, 14) อย่างเร็วที่สุด ต้นฉบับภาษาญาวีคงได้รับการตีพิมพ์ในช่วงต้น แต่เอกสารโรเนียวที่จัดภัย บุรุษพัฒน์ ใช้อ้างอิงก็ระบุว่างานต้นฉบับใน

แจกทั้งในสหพันธรัฐมลายูและในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน¹⁷ และเป็นเวลาเกือบสองชั่วรุ่นที่ไม่มีผู้รวบรวมตัวบททั้งสองอักษรมารวมเอาไว้ในเล่มเดียวกันในปี พ.ศ. 2548 (Ibrahim Syukri 2005b) และเป็นหนังสืออีกเล่มที่บรรจ้อันตรายของประวัติศาสตร์บาดแผลเอาไว้อย่างเต็มเปี่ยม จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าหนังสือที่กลายมาเป็น “แม่บท” ของความคิดชาตินิยมมลายูปาตานีดังกล่าวนี้ หากได้เดินทางข้ามพรมแดนภาษาต้นฉบับไปเป็นภาษาอื่นๆ แล้วจะต้องพบการควบคุม คัดกรอง และแปรรูปด้วยด่านตรวจของโครงสร้างทางภาษาและการเมืองในอาณาบริเวณใหม่เช่นไร สิ่งที่ตัวบทเดิมต้องเผชิญตรงพรมแดนภาษาดังกล่าวนั้นจะทำให้เราสามารถเข้าใจความเป็นการเมืองของเรื่องเล่าที่แตกต่างกันได้ได้อย่างไร

ควรต้องกล่าวถึงการข้ามพรมแดนจากภาษามลายูไปสู่ภาษาอังกฤษเป็นเบื้องแรก เพราะน่าจะเผชิญกับการตรวจตราที่น้อยกว่าภาษาไทย SKMP ได้ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี พ.ศ. 2528 (Ibrahim Syukri 1985) โดย คอนเนอร์ ไบลีย์ และจอห์น เอ็น. มิคซิก ที่ได้รับการสนับสนุนการพิมพ์โดย Center for International Studies ของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา โดยอาศัยต้นฉบับที่ถูกทำสำเนาเก็บไว้ที่ชุดหนังสือสะสม ณ มหาวิทยาลัยคองเนล สหรัฐอเมริกา ผู้แปลทั้งสองน่าจะตระหนักถึงความตึงเครียดระหว่างรัฐบาลไทยและชุมชนชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี เพราะพวกเขาเกริ่นนำออกตัวเอาไว้แต่เบื้องแรกว่าเจตนาของการแปลงานชิ้นนี้ก็เพื่อจะฉายภาพให้เห็นแง่มุมและสำนึกที่มีต่ออดีตจากสายตาของชาติพันธุ์มลายูเป็นเรื่องหลัก และถือเป็นเรื่องจำเป็นที่การศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งในภาคใต้ของประเทศไทยนั้นควรรวบรวมเอามุมมอง

ภาษามลายูนับตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2493 (1950) (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ 2519, 65) ส่วนบรรณารักษ์ที่รวบรวมต้นฉบับภาษามลายูอักษรขอมวิและรูมีเอาไว้ในเล่มเดียวกันในการตีพิมพ์ครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2548 ก็ระบุเอาไว้ในคำนำว่าไม่แน่ชัดว่าได้มีการตีพิมพ์ไว้เมื่อใด แต่ต้นฉบับที่มีอยู่ในมือของพวกเขา นั้นปรากฏตราประทับเอาไว้ว่าเป็นวันที่ “15 ตุลาคม 1958” ดังนั้นจึงน่าจะมีการพิมพ์และเผยแพร่ (อีกครั้ง) ในปี พ.ศ. 2501 (1958) นั้นเอง (Hasrom bin Haron dan Mohd Zamberi A. Malek 2005, 10)

17 สำหรับประเทศไทย อธิบดีกรมตำรวจได้ประกาศห้ามการสั่งหรือนำเข้า “กวางจาอันมลายู” หรือ SKMP มาในราชอาณาจักรตั้งแต่กลางเดือนมีนาคม 2504 (ประกาศกรมตำรวจ 2504, 734)

มองของขามลายูเช่นนี้ให้เข้ามาในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลด้วย อย่างไรก็ตาม ทั้งสองพบว่า การแปลตัวบทดังกล่าวก็จำเป็นต้องแสวงหาทางสร้างสมดุลระหว่างด้านหนึ่งที่เป็นอรรถรส และน้ำเสียงของผู้ประพันธ์ที่พวกเขายึดถือเป็นหลักกับอีกด้านคือ การทำให้ตัวบทเป็นที่เข้าใจได้ในโลกภาษาอังกฤษ ด้วยเหตุนี้ ผู้แปลทั้งสองจึงจ้งกับการเว้นวรรคตอนที่ดูได้ยาก ยิ่งในภาษามลายูและเติมเนื้อหาที่สามารถอธิบายภูมิหลังเอาไว้ในเชิงอรรถเพิ่มเติม (Bailey and Miksic 2005, xvii-xviii)¹⁸ หลังจากนั้นเป็นเวลาประมาณ 2 ทศวรรษ หนังสือเล่มนี้ในฉบับพากย์อังกฤษก็ได้รับการพิมพ์ซ้ำอีกครั้งโดยสำนักพิมพ์ Silksworm Books ในปี พ.ศ. 2548 (Ibrahim Syukri 2005a)¹⁹ ในสถานการณ์ที่ความรุนแรงปะทุขึ้นอีกครั้งในพื้นที่ การตีพิมพ์ครั้งนี้จึงดูจะเป็นการตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดความรู้ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

โดยสรุปแล้วสำนวนแปลเป็นภาษาอังกฤษนั้นมีการพิมพ์อยู่ 2 ครั้ง แต่เข้าใจว่าในแวดวงของผู้สนใจตัวบทดังกล่าวน่าจะไม่ตระหนักว่าในสำนวนแปลภาษาไทยนั้นมี “ปัญหา” อยู่พอสมควร เนื่องจากพบว่ามีการแปลเป็นภาษาไทยอยู่อย่างน้อย 2 สำนวน โดยที่แต่ละสำนวนมีการตีพิมพ์สำนวนละ 2 ครั้ง กล่าวคือ สำนวนแรกตีพิมพ์ครั้งแรกในชื่อ “ตำนานเมืองปัตตานี” เมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (อิบรอฮิม ชุกรี 2525)²⁰ และครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2549 โดยสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา ม.อ.ปัตตานี (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ก)²¹ ส่วนสำนวนที่สองนั้นให้ชื่อว่า “ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี” ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2541 โดยโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทธรัฐเอเชีย

18 ควรตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าบรรดาเชิงอรรถเหล่านี้ยังได้รับการแปลพร้อมๆ กับสำนวนภาษาไทย บางสำนวนในเวลาต่อมาอีกด้วย แม้ว่าต้นฉบับแปลเดิมนั้นน่าจะเริ่มแปลจากต้นฉบับภาษามลายูก่อนก็ตาม ดังจะได้กล่าวต่อไป

19 หากไม่กล่าวเป็นอย่างอื่น ผู้เขียนจะใช้ต้นฉบับแปลในการตีพิมพ์ครั้งนี้สำหรับการอ้างอิงในบทความชิ้นนี้

20 ควรต้องบันทึกไว้ด้วยว่าที่หน้าปกฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 นี้ ระบุชื่อต้นฉบับเดิมในภาษามลายูอักษรละมูมีคำว่า “Sejarah Kerajaan Melayu Pattani” โดยปรับถ้อยคำจาก “Patani” มาเป็น “Pattani”

21 ในบทความชิ้นนี้จะใช้ต้นฉบับแปลในการตีพิมพ์ครั้งนี้สำหรับการอ้างอิง

ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ม.อ.ปัตตานี (อิบรอฮิม ชุกรี 2541)²² และพิมพ์ครั้งที่สองในชื่อ “ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี” โดยสำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์มบุ๊คส์ในปี พ.ศ. 2549 (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ข)²³ หรือในปีเดียวกันกับการพิมพ์ครั้งที่สองของสำนวนแรก²⁴ กล่าวอีกอย่างก็คือหลังจากที่ความรุนแรงเริ่มถาโถมหนักขึ้นมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 หนังสือประวัติศาสตร์ในมุมมองชาตินิยมมลายูปะตานีชิ้นนี้ได้ปรากฏตัวในพายุไทยอีกครั้งในอีก 2 ปีต่อมา และเป็นการปรากฏตัวขึ้นของ “สองสำนวนแปล” ในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน

อันที่จริงแล้ว คงจะกล่าวว่ามีสองสำนวนแปลนั้นไม่น่าจะถูกต้องเสียทีเดียว เพราะทั้งสองสำนวนต่างมี “ผู้แปลหลัก” เป็นคนๆ เดียวกัน นั่นก็คือ หะสันหมัดหมาน อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตกแห่งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และอดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา ม.อ. ปัตตานี แต่เมื่อพินิจดูเนื้อความส่วนใหญ่แล้วก็เห็นได้ชัดว่าน่าจะมาจากต้นฉบับเดียวกัน ข้อต่างอย่างสำคัญนอกเหนือไปจากสถาบันทางวิชาการที่ตีพิมพ์งานดังกล่าวแล้ว ก็เห็นจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ “เรียบเรียง” ต้นฉบับแปล กล่าวคือ ในสำนวนแรกนั้นมี “ประพนธ์ เรืองณรงค์” บรรณาธิการวารสารรัฐสมิแลในขณะนั้นเป็นผู้เรียบเรียง (อนันต์ วัฒนานิก

22 ข้อมูลในหนังสือระบุว่า “พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2541” โดยมีจำนวนพิมพ์เพียง 200 เล่ม

23 ควรตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าชื่อหนังสือเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยจาก “ประวัติฯ” มาเป็น “ประวัติศาสตร์ฯ” ซึ่งในแง่หนึ่งคือการเสริมอำนาจและความน่าเชื่อถือให้กับตัวบทมากขึ้น นอกจากนี้ ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือถูกระบุเอาไว้ในหน้ารองปกว่า “พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2549” แม้ในความเป็นจริงจะเป็นการตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ก็ตาม และเนื่องจากเป็นต้นฉบับใหม่กว่าและมีจำนวนตีพิมพ์ที่มากกว่า หากไม่ระบุเป็นการเฉพาะเจาะจง ผู้เขียนจะใช้ต้นฉบับแปลในการตีพิมพ์ครั้งนี้สำหรับการอ้างอิงในบทความต่อไป

24 ผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะมีสำนวนไทยอีกอย่างน้อยหนึ่งสำนวน ซึ่งเป็นเอกสารที่ข้าราชการบางส่วน “แปลและพิมพ์ติดต้นฉบับ” เอาไว้เพื่อการศึกษาในแวดวงจำกัด (อนันต์ 2549, หน้า ก) นอกจากนี้ ยังพบการอ้างอิงงานชิ้นนี้ต้นฉบับแปลไทยในงานเขียนของเจ้าหน้าที่รัฐบางชิ้น โดยระบุในเชิงอรรถในงานเขียนของชัจด์กัยบุรุษพัฒนา ว่า “อิบรอฮิม ชักกรี, ประวัติเจ้านครมลายูปัตตานี (รัฐกลันตัน มาเลเซีย: โรงพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการอิสลามแห่งกลันตัน, 2593)” ซึ่งน่าจะแปลจากภาษาญาวีมาเป็นภาษาไทยและจัดทำเป็นเอกสารโรเนียวเผยแพร่ แต่ไม่แจกแจงว่าใครเป็นผู้แปลและแปลไว้เมื่อใด (ชัจด์กัย 2519, หน้า 65) อย่างไรก็ตาม การศึกษาตัวบทในที่นี้ ผู้เขียนจะพิจารณาเฉพาะตัวบทแปลที่มีการเผยแพร่เป็นหลัก

2549, ก-ข)²⁵ ในขณะที่สำนวนหลังนั้น นอกจากจะมีการแปลเพิ่มบทสุดท้ายเข้ามาอีก 1 บท โดยมะหามะซากิ เจ๊ะหะ แล้ว **ปรากฏ**ว่าผู้เรียบเรียงได้เปลี่ยนมาเป็น “ดลมนรณัจน์ บากา” อาจารย์ประจำวิทยาลัยอิสลามศึกษาในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะเรียกว่ามี “สำนวนการเรียบเรียง” คนละชุดน่าจะถูกต้องกว่า

นอกจากนี้ หากชุดลึกลงไปในตัวบทแล้ว ข้อแตกต่างของทั้งสองสำนวนยังอาจถือเป็นร่องรอยที่ชี้ให้เห็นการช่วงชิงความหมายของ “อดีต” ที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน ที่สำคัญยังเป็นสิ่งยืนยันถึงพลังของถ้อยคำได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ผู้เขียนพบว่าข้อแตกต่างระหว่างสองสำนวนที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทยประการแรกที่ได้โดดเด่นที่สุดเห็นจะได้แก่จำนวนบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในสำนวนแรก (*ตำนานเมืองปัตตานี*) มีเนื้อหาเพียง 3 บทแรกจากทั้งหมด 4 บท²⁶ โดยละเว้นบทสุดท้ายหรือ Negeri Patani Zaman Kebangkitan (ปัตตานีในยุคฟื้นฟู) เอาไว้ ในขณะที่สำนวนที่สอง (*ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*)

25 ควรต้องกล่าวด้วยว่า “ผู้เรียบเรียง” ในที่นี้ดูจะมีหน้าที่คล้ายกับ “บรรณาธิการ” แต่จากข้อเขียนเปิดเล่มของอนันต์เอง ก็ทำให้เห็นว่ากระบวนการจัดเตรียมต้นฉบับนั้นมีผู้เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็มีตัวเขาเองที่อยู่ในฐานะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ **ม.อ. ปัตตานี** ทำหน้าที่เป็น “ผู้รวบรวม”

26 จากข้อเขียนของอนันต์ทำให้เราทราบว่าผู้แปล (หะสัน) ซึ่งขณะนั้นเป็นอาจารย์ประจำคณะภาควิชาภาษาตะวันตกได้รับการทาบตามจากผู้เรียบเรียงให้แปลนำลงวารสาร *รัฐสมิแล* “เป็นบางตอน” ก่อนที่จะหยุดชะงักลงเนื่องจากหะสันต้องเดินทางไปเรียนต่อยังต่างประเทศ ผู้เขียนพบว่าเนื้อหาเพียงบางส่วนของบทที่ 1 เท่านั้นที่ได้รับการตีพิมพ์ในต้นปี **พ.ศ.** 2518 โดยหะสันใช้นามปากกาว่า “นัจมีย์” ซึ่งเป็นชื่อลูกชายของเขา ก่อนที่วารสารดังกล่าวจะเว้นว่างไปจนกระทั่งเปิดดำเนินการอีกครั้งในปี **พ.ศ.** 2522 (น่าสนใจว่าเป็นเลขรหัสวารสารเดียวกันกับที่พิมพ์ในปี **พ.ศ.** 2518 แต่เนื้อหาต่างกัน) นัจมีย์เกริ่นเอาไว้ว่าเขาได้แปลหนังสือที่ชื่อ “*รัฐมลายูปัตตานี*” จากต้นฉบับเดิมในภาษาอาหรับ “เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา” แม้ว่าจะทางรัฐกลันตันซึ่งเป็นที่ตีพิมพ์ครั้งแรกจะไม่อนุญาตให้มีการตีพิมพ์อีก (นัจมีย์ 2518, 40-43) เมื่อพิจารณาจากต้นฉบับที่เป็นบทความดังกล่าวนี้กับต้นฉบับที่แปลเป็นเล่มแล้ว พบว่ามีสำนวน ถ้อยคำ และเนื้อหาที่ใช้แตกต่างกันอย่างสำคัญ เป็นไปได้ว่านอกเหนือจากการปรับ “ภาษา” ดังกล่าวจะเป็นภาระของบรรณาธิการแล้ว ยังอาจเข้าใจได้ว่าผู้แปลคงมีการสอบทานต้นฉบับกับภาษาอังกฤษซ้ำอีกครั้งหนึ่งด้วย เนื่องจากในสำนวนที่ตีพิมพ์เป็นเล่มได้บรรจุเชิงอรรถบางส่วนที่ใกล้เคียงกับฉบับแปลภาษาอังกฤษ

ได้เพิ่มบทดังกล่าวเข้าไปด้วยโดยผู้แปลอีกคน (มะหามะซาก็ เจ๊ะหะ)²⁷ เนื้อหาในบทที่ว่านี้เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของ “ปะตานี” หลังผนวกรวมเข้าสู่สยามในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงช่วงทศวรรษที่ 2450 อันถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่มีระยะ “ใกล้” มากกว่าเนื้อหา ก่อนหน้านั้น ทั้งยังมีน้ำเสียงในการวิพากษ์วิจารณ์การปกครองที่เลวร้ายของสยาม/ไทย อย่างตรงไปตรงมา พร้อมทั้งเรียกร้องให้ชาวมลายูปะตานีเรียกร้องยืนยันหยัดในการกำหนดอนาคตของตนเอง

เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าเนื้อหาที่อ่อนไหวประาะบางและเต็มไปด้วยโวหารของชาตินิยม มลายูปะตานีดังกล่าวคงได้รับการกลั่นกรองในปี พ.ศ. 2525 ว่ายังไม่พร้อมที่จะข้ามเส้นพรมแดนให้มาปรากฏในรูปโฉมของภาษาไทย จนกระทั่งมาเผยตัวอีกครั้งใน “โครงการแปลและเรียบเรียงตำรา” ของโครงการจัดตั้งสถาบันสมุหราชรัฐฯ ในอีก 16 ปีต่อมา ซึ่งผู้อำนวยการสถาบันดังกล่าวระบุเอาไว้ในคำปรารภว่าเป็นเพราะเงื่อนไขที่เปลี่ยนไปในยุคประชาธิปไตยและข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต้องทำให้ “ผู้ไม่รู้จะได้รู้” ทั้งยังตั้งใจที่จะ “ทำให้มัน ‘เป็นปกติ’ แล้วทุกอย่างก็จะดีในตัวของมันเอง” (พริยศ ราธิมมูลา 2541, ไม่มีเลขหน้า) ความเป็นปกตินั้นดำรงอยู่ได้เพียงชั่วระยะหนึ่ง จนกระทั่ง “ความไม่สงบ” ได้กลักร้ายเข้ามาพร้อมกับความรุนแรงที่ปะทุขึ้นอย่างหนักในต้นปี พ.ศ. 2547 คำอธิบายที่มุ่งไปสู่การตีความเรื่องราวในอดีตก็กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

ถึงกระนั้น สิ่งที่น่าสนใจที่สุดซึ่งเกี่ยวข้องกับ *SKMP* ก็คือเมื่อมีการพิมพ์ฉบับพากย์ไทยทั้งสองสำนวนขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2549 แต่กลับพบว่าในสำนวนแรกที่ดีพิมพ์โดยสถาบันวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันทางวิชาการที่อยู่ในพื้นที่ความขัดแย้งก็ยังคงไม่รวมเอาบทสุดท้ายมาตีพิมพ์แต่อย่างใด ทั้งยังไม่ได้แจ้งต่อผู้อ่านอย่าง

27 หะสันซึ่งเป็นผู้แปลหลักได้บันทึกเอาไว้ใน “คำนำของผู้แปล” ในฉบับปี พ.ศ. 2541 และ “คำนำผู้แปล” ในฉบับปี พ.ศ. 2549 ว่าที่จริงแล้วตนได้แปลบทที่ 4 เอาไว้แล้วเมื่อครั้งที่มีการรวมเล่มในปี ค.ศ. 1984 (2527, อย่างไรก็ตาม เท่าที่ค้นคว้ามา ผู้เขียนพบว่ามีเพียงการตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2525) แต่ว่า “ทางฝ่ายเกี่ยวข้อง” มิได้นำบทสุดท้ายมาตีพิมพ์ทำให้ “ขาดความสมบูรณ์ไป” หะสันไม่ได้ระบุเหตุผลอื่นใดอย่างชัดเจนในที่นี้ (หะสัน หมัดหมาน 2541, ไม่มีเลขหน้า; 2549, ไม่มีเลขหน้า)

ตรงไปตรงมาด้วยว่ามีเนื้อหาที่ไม่ครบถ้วนตามต้นฉบับเดิม ในขณะที่สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์ซึ่งมีฐานอยู่เชียงใหม่กลับนำเอาต้นฉบับของโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐฯ มาปิดฝุ่นใหม่และรวบรวมเนื้อหาเอาไว้อย่างครบถ้วนตามต้นฉบับเดิม อีกทั้งยังตีพิมพ์ออกมาทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยสำนวนที่สองในเวลาที่ไม่ห่างกันมากนัก แม้จะพบว่าทั้งสองสำนวนจะมี “ผู้แปลหลัก” เป็นคนเดียวกัน แต่กระบวนการประกอบสร้างเป็นหนังสือเล่มเหล่านี้ก็แตกต่างกันผ่านการทำงานของสถาบันทางวิชาการ 2 แห่งของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งมีสถานะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในขณะที่ “ตำนานเมืองปัตตานี” หรือสำนวนแรกเป็นต้นฉบับที่จัดการโดย “ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้” ที่ริเริ่มก่อตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ. 2517 ผลิตหนังสือ งานวิจัย และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม คติชนนิยมในพื้นที่ “ภาคใต้” และ “จังหวัดชายแดนภาคใต้” มาอย่างต่อเนื่อง โดยให้คุณค่ากับจารีตประเพณีและความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น ศูนย์ดังกล่าวพัฒนาต่อยอดและรวมตัวกับหน่วยงานทางวิชาการอื่นๆ ในสังกัด มอ. ปัตตานี กระทั่งสถาปนาเป็น “สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา” ในปี พ.ศ. 2545 หรือในอีกเกือบสามสิบปีต่อมา (สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา 2553) ส่วนสำนวนหลังหรือ “ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี” นั้นจัดการโดย “โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ซึ่งริเริ่มจัดตั้งขึ้นมาในฐานะ “โครงการจัดตั้ง” มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 กระทั่งยังคงสถานะดังกล่าวอยู่จนถึงปัจจุบัน (โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา 2558) เน้นมิติการทำงานวิชาการที่จัดวาง “ปัตตานี” ในฐานะที่เคยเป็นรัฐชายฝั่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนทางการเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือบรรดาประเทศในกลุ่มอาเซียนในปัจจุบัน โครงการจัดตั้งสมุทรรัฐฯ จึงถือเป็นสถาบันทางวิชาการหนึ่งที่หนุนเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับพลวัตที่เปลี่ยนไปในโลกวัฒนธรรมมลายูมีที่ทางในแวดวงวิชาการ กล่าวโดยรวบรัด ในขณะนี้ที่สถาบันของสำนวนแรกนั้นจัดวาง “ปัตตานี” ในฐานะที่เป็นท้องถิ่นภายใต้กรอบโครงของรัฐที่มีศูนย์กลางอยู่กรุงเทพฯ สถาบันของสำนวนหลังมอง “ปัตตานี” ในฐานะที่เป็น

ส่วนหนึ่งของชุมชนวัฒนธรรมมลายูซึ่งมีความสัมพันธ์ข้ามเส้นพรมแดนรัฐ ตำแหน่งแห่งที่เหล่านี้ น่าจะสัมพันธ์กับการแปลงเปลี่ยนต้นฉบับประวัติศาสตร์นิพนธ์ของอิบรอฮิม ซูกรี ให้กลายเป็นร่างมาบังเกิดในรูปของภาษาไทยที่แตกต่างกันที่สุดในที่สุด

ความแตกต่างของทั้งสองสำนวนจึงเป็นการเผยให้เห็นการปะทะต่อรองกันของวาทกรรมประวัติศาสตร์ ผ่านอำนาจในการสถาปนาความรู้เกี่ยวกับอดีตที่ไม่ลงรอยกันได้เป็นอย่างดี ไม่เฉพาะเพียงการกลั่นกรอง คัดสรร และจัดการกับเนื้อหาเท่านั้น วาทกรรมดังกล่าวยังกำหนด “ถ้อยคำ” บางคำให้สามารถ**ปรากฏ**ตัวขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ปิดบังซ่อนเร้นบางคำเอาไว้อีกด้วย

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนอีกประการก็คือ “ชื่อหนังสือ” อันบ่งให้เห็นว่า “ถ้อยคำ” นั้นทรงพลังเช่นไร ในฉบับแปลไทยนั้นแตกต่างกันและนี้อาจกลายเป็นประเด็นหัวใจที่ทำให้ทั้งสองสำนวนนั้นมีความหมายที่แตกต่างกันอย่างสำคัญ กล่าวคือ ในขณะที่สำนวนแรกระบุว่าเป็นตำนานของ “เมืองปัตตานี” สำนวนหลังจะมีความคงเส้นคงวากับต้นฉบับเดิมมากกว่าคือการบอกกล่าวอย่างชัดเจนว่าเป็นประวัติของ “ราชอาณาจักรปัตตานี”²⁸ ความแตกต่างที่ว่านี้ยัง**ปรากฏ**อยู่ทั่วทั้งตัวบทแปลทั้งสองสำนวน (เฉพาะ 3 บทแรกที่มีร่วมกัน) ทั้งในชื่อบทตอน การอ้างอิงถึงชื่อของป็นใหญ่ และการกล่าวถึงชื่อ “เมือง” อย่างเป็นทางการทั่วไป กล่าวได้ว่าการ**ปรากฏ**ของทั้ง “ปัตตานี” และ “ปะตานี” ในสองสำนวนดังกล่าวนี้เองที่เป็นประเด็นของความเห็นที่แตกต่างกัน เนื่องจากทั้งสองถ้อยคำนั้นเป็นรูปสัญลักษณ์ที่นำพาความหมายซึ่งตีความอดีตแตกต่างกัน กล่าวคือในขณะที่สำนวนแรกพยายามจะรักษาความต่อเนื่องของ “ปัตตานี” ให้มีความเป็นมาอย่างยาวนานมานับแต่อดีตเมื่อครั้งตั้งเมืองมาจนถึงยุคสมัยที่ตกเป็นเมืองขึ้นของสยามและพัฒนามาเป็น “มณฑล” และ “จังหวัด” ในภาคใต้ของประเทศไทย สำนวนหลังจะชี้ให้เห็นพัฒนาการของ “ปะตานี” ที่มีความเจริญ

28 ที่แปลมาจาก “Kerajaan Patani” ในต้นฉบับภาษามลายู หรือที่พากย์อังกฤษแปลว่า “The Malay Kingdom of Patani”

รุ่งเรืองและเป็นอิสระในตัวเอง ก่อนที่จะค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็น “จังหวัดปัตตานี” ในสมัยหลัง²⁹ ข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ยังสามารถพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งจากตัวบทที่ว่าด้วยที่มาที่ไปและพัฒนาการของ “ชื่อเมือง” และการเรียกขาน³⁰ ดังที่จะพิจารณาจากสำนวนแรกดังนี้

สถานที่ตั้งพระราชวังใหม่ยังไม่มีนามเป็นที่รู้จักกัน ราชยาศรีวังสาทรงเห็นว่าที่แห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านปัตตานี จึงได้ขนานนามว่าเมือง ‘ปัตตานี’ ตั้งแต่บัดนั้น ต่อมาเพื่อความสะดวกในการเรียกจึงเปลี่ยนเป็น ‘ปัตตานี’ ชาวอาหรับที่เดินทางมาค้าขาย ณ เมืองแห่งนี้ เรียกตามสำเนียงของตนว่า ‘ฟาตอร์นี’ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เมืองปัตตานีก็เริ่มรู้จักกันทั่วโลกตะวันออกและตะวันตก พร้อมกันกับมีเรื่องราวที่แปลกพิศดารอันเป็นที่ชวนฟังตั้งแต่อดีตตราบเท่าปัจจุบัน” (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ก, 12-13,)

ในขณะที่สำนวนหลังระบุไว้ว่า

29 ในสำนวนหลัง คำว่า “ปัตตานี” ปรากฏขึ้นครั้งแรกใน “บทที่ 4” ในเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองส่วนภูมิภาคจาก “มณฑล” มาเป็น “จังหวัด” ซึ่งสอดคล้องกับต้นฉบับภาษามลายูมากกว่า (กรุณาดู อิบรอฮิม ชุกรี 2549ข, 76) ที่น่าสนใจก็คือแม้จะปรากฏหลักฐานว่าในการปฏิรูประบบราชการในช่วงทศวรรษ 2440 จะเปลี่ยนชื่อเป็น “มณฑลปัตตานี” แล้วก็ตาม แต่อิบรอฮิม ชุกรี ก็ตั้งใจใช้คำว่า “มณฑลปัตตานี” (monthon Patani) อยู่ในต้นฉบับเดิม

30 ต้นฉบับในภาษามลายูรูมี ซึ่งปริวรรตมาจากภาษามลายูญาวีมีดังนี้ (เน้นโดยผู้เขียน) “Pada masa itu tempat yang didirikan kota istana oleh Raja Seri Wangsa itu belum ada mempunyai nama lagi, tetapi dengan keranauduknya berhampiran dengan kampung Pak Tani itu maka oleh orang ramai digelar dengan nama negeri Pak Tani sahaja. Semenjak itu mulai terkenallah ia dengan gelaran nama negeri Pak Tani tetapi dengan lama kelamaan kerana hendak menyenangkan panggilanannya maka akhirnya disebutkan sahaja ‘negeri Patani’ iaitu diringkaskan dari perkataan ‘Pak Tani’. Begitu juga bagi pihak orang-orang Arab yang datang berniaga di Patani selalu menyebutnya dengan ‘Fathoni’ mengikut kesenangan lidah mereka. Semenjak itu negeri Patani pun mulalah terkenal ke seluruh di dunia timur dan barat hingga tetap mempunyai beberapa riwayat yang aneh dan ganjil dari dahulu hingga sampai di hari ini” (Ibrahim Syukri 2005b, 31-32)

สถานที่ที่ตั้งพระราชวังใหม่ยังไม่มียานเป็นที่รู้จักกัน ราชาศรีวังสาทรงเห็นว่าที่แห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านเปาะตานี จึงได้ขนานนามว่าอาณาจักรเปาะตานี ตั้งแต่บัดนั้น ต่อมาเพื่อความสะดวกในการเรียกจึงเปลี่ยนเป็น ‘ปะตานี’ ชาวอาหรับที่เดินทางมาค้าขาย ณ เมืองแห่งนี้เรียกตามสำเสียงของตนว่า ‘พะฏอนี’ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาอาณาจักรปะตานีก็เริ่มรู้จักกันทั่วโลกตะวันออกและตะวันตก พร้อมกับมีเรื่องราวที่แปลกพิสดารอันเป็นที่ชวนฟังตั้งแต่อดีตราบเท่าปัจจุบัน (อิบรอฮีม ซุกรี 2549ข, 15-16.)

เห็นได้ชัดว่าสำนวนการแปลส่วนใหญ่ในย่อหน้านี้จะใกล้เคียงกัน ต่างตรงที่ “ถ้อยคำ” สำคัญที่สร้างความหมายที่ไม่ลงรอยกัน ชื่อหมู่บ้านที่มีผู้อาวุโสที่ชื่อ “ตานี” นั้นกลายเป็นแหล่งอ้างอิงในการตั้งชื่อเมืองใหม่ คำว่า “เปาะ” หรือ “ปะ” ถอดเสียงมาจากคำว่า “Pak” ในต้นฉบับภาษามลายูอักษรโรมัน หรือ “**پاك**” ในภาษามลายูอักษรอาหรับ มีความหมายว่า “พ่อ” หรือในบริบทนี้คือคำเรียกขานผู้อาวุโสอย่าง “พ่อเฒ่า” ซึ่งเป็นชาวประมงอยู่ในหมู่บ้านที่กษัตริย์หรือราชโอรสจะปลุกสร้างพระราชวังใหม่ขึ้นมา แต่เพื่อ “ความสะดวก” เสียงของถ้อยคำดังกล่าวก็เปลี่ยนออกมาเป็น 2 คำที่แตกต่างกันในสำนวนการแปลทั้งสอง คือ ในสำนวนแรกเปล่งเสียงออกเป็น “**ปัตตานี**” ในขณะที่สำนวนหลังออกเป็น “**ปะตานี**” นี่คือการเรียงที่แยกแตกต่างกันของถ้อยคำที่เป็นปัญหาในเวลาต่อมา

การจะเข้าใจความต่างตรงจุดนี้ควรต้องพิจารณาความแตกต่างในสำนวนการแปลอีกจุดหนึ่ง นั่นคือ การระบุถึง “เมือง” และ “อาณาจักร” ในสำนวนแรกและสำนวนหลังตามลำดับ ทั้งสองคำนี้แปลมาจากคำว่า “negeri” หรือ **نكري** แต่จะเห็นได้ว่าถ้อยคำทั้งสองเป็นรูปสัทญะที่สัมพันธ์กับความหมายสัทญะที่ต่างระดับกัน ความเป็น “อาณาจักร” ย่อมมีความหมายที่ยิ่งใหญ่และสะท้อนความเป็นตัวของตัวเองมากกว่า ในขณะที่สถานะของ “เมือง” นั้นเป็นเพียงหน่วยทางการเมืองที่ธรรมดาสามัญกว่า เพราะเป็นชุมชนทางการเมืองที่อาจมีอยู่ทั่วไป กระทั่งอาจเป็นเพียง

ส่วนหนึ่งของอาณาจักรเท่านั้น³¹ การประชันขันแข่งระหว่าง “เมืองปัตตานี” และ “อาณาจักรปัตตานี” จึงปรากฏขึ้นเมื่อนำทั้งสองสำนวนมา “แบ” หรือเทียบเคียงกัน

แม้จะมีความแตกต่างในสองสำนวนข้างต้น แต่ก็พบว่า “เพตาน” ในการรับมือกับภาษาที่ข้ามพรมแดนดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในจุดที่ตัวบทดั้งเดิมไม่ได้รับอนุญาตให้ถูกแปลความและแปรเปลี่ยนมามีตำแหน่งแห่งที่อยู่ได้ในภาษาไทยได้ ในขณะที่ถ้อยความเหล่านั้นได้ปรากฏตัวอยู่ในโลกของภาษาอังกฤษอย่างไม่เคอะเขิน ดังเช่นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมรับมือของรายอและราชกรูในปะตานี/ปัตตานี ต่อกองทัพสยามในช่วงต้นรัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ อันนำมาซึ่งการยึดครองปะตานี/ปัตตานีเพื่อกระชับอำนาจเป็นผลสำเร็จในเวลาต่อมา ตัวบทที่ขาดหายไป ในพากย์ไทยทั้งสองสำนวนก็คือ

พวกเขาทั้งหมดปรารถนาที่จะต่อต้านความชั่วร้ายของสยาม-ไทย ไม่ว่าพวกเขาจะต้องถูกบังคับให้เสียสละตัวเองหรือสูญเสียแขนขาและร่างกายของพวกเขาไปก็มากน้อยก็ตาม เป็นเรื่องที่ดียิ่งกว่าหากพวกเขาเสียสละในสงครามเพื่อปกป้องอิสรภาพ แทนที่จะมีชีวิตอยู่ใต้การยึดครองและการพิชิตโดยชาวสยาม-ไทย”³²

อีกบริบทหนึ่งกล่าวถึงช่วงหลังจากที่กรุงเทพฯ ได้แบ่งแยกหัวเมืองมลายูออกเป็น 7 หัวเมืองเพื่อทอนกำลังและให้ง่ายต่อการปกครอง ตัวบทที่ทั้งสองสำนวน

31 ธงชัยเห็นว่า “เมือง” เป็นคำในภาษาไทยที่สื่อความถึงหน่วยทางการเมืองในความสัมพันธ์แบบลำดับชั้นระหว่างชุมชนการเมืองที่เป็นศูนย์กลางและบรรดาหัวเมืองต่างๆ ในภูมิภาค เป็นคำเรียกขานที่ไม่แยกแยะถึงบริเวณที่มีอำนาจปกครองบางอย่างอยู่ (กรฤมาดู ธงชัย วินิจจะกุล 2556, 139-140)

32 ต้นฉบับภาษามลายูรูมีที่ปริวรรตมาจากญาวีมีดังนี้ “Sekalipun terpaksa mereka berkorban jiwa dan hancur luluh badan anggota hanya lebih baik mereka terkorban di medan perang kerana mempertahankan kemerdekaan itu daripada hidup dijajah dan ditakluk oleh orang-orang Siam-Thai” กรฤมาดูต้นฉบับภาษามลายูรูมีที่ Ibrahim Syukri 2005b, 71. ดูต้นฉบับแปลภาษาอังกฤษที่ Ibrahim Syukri 2005a, 56. เนื้อความดังกล่าวนี้ถูกเว้นว่างไว้ทั้งในสำนวนแรก (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ก, 38) และสำนวนหลัง (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ข, 49)

ได้ละไว้คือ

ด้วยเหตุนี้ รัฐปัตตานีที่ก่อนหน้านี้เคยปกครองโดยราษฎรเพียงองค์เดียวและไม่เคยถูกแบ่งแยกก็กลับต้องถูกตัดแบ่งออกเป็นเขตย่อยๆ ในเวลานั้น การตัดแบ่งดังกล่าวกระทำโดยกษัตริย์แห่งสยาม ด้วยหมายว่าจะบั่นทอนความแข็งแกร่งของชาวมลายูเพื่อให้ง่ายต่อการที่พระองค์จะปกครองและกดชาวมลายูลงเป็นทาสตามหลักการของการล่าอาณานิคม (imperialisme) ซึ่งก็คือ “การแบ่งแยกแล้วปกครอง” นั่นเอง”³³

เมื่อถึงช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการถอดอำนาจเจ้าเมืองทั้งเจ็ดของกรุงเทพฯ และตั้งข้าหลวงมาประจำ จุดเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นในห้วงทศวรรษที่ 2440 โดยทางกรุงเทพฯ ส่งผู้แทนมาบีบบรรดาเจ้าเมืองทั้งเจ็ด มีเพียงเจ้าเมือง “ปัตตานี” เท่านั้นที่ไม่ยินยอมลงนามจนต้องถูกควบคุมตัว อิบรอฮิม ชุกรี บันทึบทักษะและเหตุผลของเขาเอาไว้ว่า “เพราะเห็นว่าเป็นการแย่งยึดสิทธิของชาวปัตตานี³⁴อย่างสิ้นเชิง” โดยต้นฉบับได้ให้รายละเอียดต่อไป แต่ไม่ปรากฏในพากย์ไทยทั้งสองสำนวนก็คือ “...ซึ่งรวมไปถึงสิทธิความเป็นเจ้าของ เหนือรัฐปัตตานี และสุดท้ายแล้ว ชาวมลายูก็ต้องตกอยู่ภายใต้แอกของการยึดครองโดยสยาม-ไทย ซึ่งทำให้พวกเขาต้องสูญเสียทั้งสิทธิเสรีภาพและอิสราฟไป”³⁵

33 ต้นฉบับภาษามลายูรุมิที่ปริวรรตมาจากญาวีมี่ดังนี้ “Yang demikian negeri Patani yang dahulu hanya diperintah oleh seorang raja sahaja dan tidak pernah pula dipecah-pecahkan, sekarang telah terbahagi kepada beberapa buah kawasan. Dibahagi oleh Raja Siam dengang maksudnya hendak melemahkan kekuatan orang-orang Melayu supaya senang dia memerintah dan mudah memperhambakan orang-orang Melayu itu mengikut dasar penjajah (imperialism) iaitu ‘pecah-pecahkan kemudian perintah’” กรุณาดูต้นฉบับภาษามลายูรุมิที่ Ibrahim Syukri 2005b, 80. ดูต้นฉบับแปลภาษาอังกฤษที่ Ibrahim Syukri 2005a, 64. เนื้อความถูกเว้นว่างไว้ทั้งในสำนวนแรก (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ก, 42) และสำนวนหลัง (อิบรอฮิม ชุกรี 2549ข, 55-56)

34 ในขณะที่สำนวนแรกของศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ใช้คำว่า “ชาวปัตตานี”

35 ต้นฉบับภาษามลายูรุมิที่ปริวรรตมาจากญาวีมี่ดังนี้ “...yang mempunyai hak pertuanan di atas negeri Patani. Dan akhirnya orang-orang Melayu juga akan jatuh terkongkong di bawah

ในประโยคที่ถูกตัดไปเหล่านี้มีถ้อยคำสำคัญอยู่หลายคำที่จะปรากฏขึ้นอีกครั้งอย่างน่าประหลาดใจในห้วงของความรุนแรงรอบใหม่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้อยคำอย่างอิสรภาพ (Kemerdekaan) การยึดครอง (Dijajah) หรือแม้แต่ถ้อยคำที่สร้างข้อถกเถียงมากมายอย่างการล่าอาณานิคม (Penjajah) และสิทธิความเป็นเจ้าของ/ความเป็นใหญ่ (Hak Pertuanan)³⁶ ซึ่งเป็นชุดของถ้อยคำที่เป็นตำราอยู่ภายใต้วาทกรรมชาตินิยมมลายูปาตานีมาโดยตลอด แต่เมื่อไหลล้นข้ามพรมแดนทางการเมืองและวัฒนธรรมมาปรากฏอยู่ในภาษาไทยกลับสร้างผลสะท้อนตามมาหลายประการในปัจจุบัน เพราะถ้อยคำเหล่านี้จะปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งเมื่อการพูดคุยเพื่อสันติภาพเผยตัวสู่สาธารณะ และข้อความทางการเมืองของขบวนการปลดปล่อยได้ปรากฏตัวและข้ามพรมแดนอีกครั้งมายังภาษาไทย ถ้อยคำที่ไหลเวียนอยู่ในแวดวงและโลกของภาษามลายูจึงได้สร้างข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นจริงของอดีตในเวลาต่อมา

penaklukan Siam-Thai bersama-sama dengan hak kebebasan dan kemerdekaan mereka.” กฤษณาอุ ตันฉบับภาษามลายูมีที่ Ibrahim Syukri 2005b, 97. ดูต้นฉบับแปลภาษาอังกฤษที่ Ibrahim Syukri 2005a 79. ซึ่งถูกเว้นว่างไว้ทั้งในสำนวนแรก (อิบรอฮิม ซุกรี 2549ก, 53) และสำนวนหลัง (อิบรอฮิม ซุกรี 2549ข, 69)

36 คำว่า “Hak Pertuanan” นี้จะกลายเป็นปัญหาสำคัญในเวลาต่อมา เนื่องจากปรากฏอยู่ในเนื้อหาของหนึ่งในข้อเรียกร้องของแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี หรือ “ปีอาร์เอ็น” ในต้นปี พ.ศ. 2556 โดยเรียกร้องให้รัฐบาลไทยยอมรับการดำรงอยู่ของ “สิทธิความเป็นเจ้าของ” ของชนมลายูปาตานีเหนือแผ่นดินปาตานี ผู้เขียนยึดคำแปล “สิทธิความเป็นเจ้าของ” โดยอิงจากสำนวนแปลของฮารว ซินทาโร (2556) คำๆ นี้ยังมีปัญหาอย่างมาก เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากคำแถลงในภาษาอังกฤษซึ่งผลิตโดยปีอาร์เอ็นเองกลับให้ถ้อยคำอย่าง “Sovereignty” ซึ่งเป็นศัพท์ทมิฬโนที่แปลเป็นไทยว่า “อำนาจอธิปไตย” (กฤษณาอุ สุณย์ เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ 2556) อย่างไรก็ตาม สำหรับสำนวนแปลภาษาอังกฤษ ได้แปลคำๆ นี้ว่า “right of suzerainty” (Ibrahim Syukri 2005a, 79) ส่วนคำว่า “Penjajah” นั้นสัมพันธ์กับคำอย่าง “Pejajah Siam” ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ปีอาร์เอ็นเรียกขานรัฐบาลไทย การแปลคำๆ นี้ในระหว่างที่มีการพูดคุยเพื่อสันติภาพในช่วงปี 2556 นั้นสร้างข้อถกเถียงในวงกว้างอย่างมาก เพราะเกิดการปะทะกันระหว่างคำแปล “นักล่าอาณานิคม” กับ “ผู้ยึดครอง” ซึ่งมีความหมายแฝงที่แตกต่างกัน แต่ทั้งหมดนี้เป็นการปะทะกันในเรื่องความชอบธรรมในการอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของและความชอบธรรมของรัฐในการปกครองดินแดนที่เคยเป็นอดีตประเทศราชแห่งนี้นั่นเอง กฤษณาอุ ข้อถกเถียงเหล่านี้ในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน (จอมภูอน บันจอร์ 2558)

สรุป

ถ้อยคำเพียงไม่กี่คำเหล่านี้ได้นำพาโลกทัศน์และให้ความหมายต่อความเป็นไปของโลกที่แตกต่างโดดเด่นและไม่มีใครจะเป็นที่คุ้นเคยมากนักภายในพรมแดนภาษาไทย ไม่ต่างกับการสืบเสาะย้อนรอยให้เห็นในข้างต้นว่า เมื่อ “Patani” ต้องฝ่าด่านตรวจสกัดทางภาษาวัฒนธรรมและการเมืองมาอวตารเป็นรูปสัญลักษณ์ในภาษาไทยนั้นจะต้องเผชิญกับการต่อรองกับอำนาจของสถาบันต่างๆ อย่างไร ในขณะที่ถ้อยคำอย่าง “ปะตานี” หรือ “ปาตานี” นั้น เมื่อนำมา “แบ” ให้เห็นเทียบเคียงไปกับ “ปัตตานี” ก็พบว่าความแตกต่างของถ้อยคำเหล่านี้ไม่ได้เป็นเรื่องเพียงแค่ตัวสะกดที่ไม่เหมือนกันเท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายที่แตกต่างกันระหว่างการยอมรับสิทธิอำนาจของรัฐสมัยใหม่ที่รวมศูนย์อำนาจเอาไว้ที่กรุงเทพฯ ดังในกรณีของ “ปัตตานี” กับความหมายที่อ้างอิงไปถึงสำนึกในทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของ “ปาตานี” พร้อมๆ กับปฏิเสธและต่อต้านสภาพการณ์ปัจจุบันที่ตกใต้การยึดครองอันเลวร้ายโดยเจ้าอาณานิคม ซึ่งทำให้การคิดถึงความเป็นไปได้ต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โครงการเรื่องเหล่านี้จึงยังคงมีชีวิตชีวาอยู่เสมอ

ความหมายที่ปะทะต่อรองกันเช่นนี้เริ่มก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายกันขึ้นอย่างขนานใหญ่ กระทั่งยังผลให้การพูดคุยเพื่อสันติภาพระหว่างผู้แทนรัฐบาลไทยกับสภาชูรอแห่งปาตานีหรือ “มาราปาตานี” ในช่วงแรกๆ ต้องตกอยู่ในสภาวะที่ยากลำบาก เมื่อพวกเขากำลังหารือกันในการยกร่าง “ข้อกำหนดการพูดคุย” หรือ “ทีโออาร์” เพื่อใช้เป็นหลักอ้างอิงกติการะหว่างพวกเขาด้วยตนเอง แต่ก็ต้องประสบกับข้อขัดแย้งสำคัญในประเด็นที่ว่าจะระบุชื่อเรียกขาน “พื้นที่ในทางภูมิศาสตร์” อันเป็นปัญหาอย่างไร และจะยอมรับและเรียกขาน “มาราปาตานี” ในฐานะที่เป็นคู่สนทนากับรัฐบาลไทยอย่างตรงไปตรงมาหรือไม่³⁷

37 ในขณะที่ทางการไทยยืนยันหนักแน่นว่าควรใช้คำว่า “Southern Border Provinces of Thailand” ซึ่งเป็นถ้อยคำทางการของราชการไทย ในขณะที่มาราปาตานีนั้นเห็นว่าควรระบุคำว่า “Patani” เพื่อแทนดินแดนที่ครอบคลุมทั้ง 5 จังหวัด (ซึ่งต่อมาเห็นพ้องในเบื้องต้นว่าจะจำกัดอยู่เพียง 3 จังหวัด อันได้แก่ ยะลา

สิ่งนี้สะท้อนความท้าทายสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการสันติภาพในบริบทของความขัดแย้งชาติพันธุ์การเมือง ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการอ้างสิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเองของชนกลุ่มน้อยในรัฐหนึ่งๆ กับหลักการบูรณภาพแห่งดินแดนที่รัฐนั้นๆ ยึดถือ เพราะการเอ่ยชื่อ เรียกขาน หรือการปรากฏของบางถ้อยคำนั้นไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อสื่อสารข้อมูลอย่างเชื่อมโยงๆ แก่ผู้รับสารเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการกระทำทางการเมืองที่สำแดงออกถึงการเคารพยอมรับต่ออัต-ลักษณะทางการเมืองบางอย่างและให้ความชอบธรรมทางการเมืองแก่หน่วยทางการเมืองหนึ่งๆ ถ้อยคำเรียกขานในความขัดแย้งทางการเมืองลักษณะนี้จึงเป็นที่ซึ่งเราจะสามารถมองเห็นสาระของความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี เมื่อกรอบการมองปัญหาที่บ่งชี้ว่าเรากำลังเผชิญกับความขัดแย้งลักษณะใด กรอบที่ว่านั้นจะมีผลต่อการขัดเกลาแนวทางในการเผชิญกับความขัดแย้ง หรือในที่นี่ก็คือการกำหนดลักษณะพื้นฐานบางอย่างของกระบวนการสันติภาพนั่นเอง เพราะถึงที่สุดแล้ว ไม่เฉพาะในโต๊ะพูดคุยสันติภาพที่กรุงกัวลาลัมเปอร์เท่านั้น หากแต่บทสนทนาเกี่ยวกับ “ถ้อยคำ” เหล่านี้ยังปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ รายงานข่าวทางโทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ รวมไปถึงการสนทนาในชีวิตประจำวันตามร้านน้ำชาและวงเสวนาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

ถ้อยคำเหล่านี้ก่อร่างสร้างปัญหาให้ผู้คนขบคิดและถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องราวของอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน และความคาดหวังต่ออนาคต ปรากฏเป็นบทสนทนาของความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน ด้วยเหตุนี้ ความเป็นการเมืองของเรื่องเล่าจึงทำงานขึ้นอีกครั้ง การหาทางออกโดยไม่ใช้กำลังก็เพิ่มความเป็นไปได้มากขึ้น

นราวิลาส บัตตานี และรวมกับอีกสี่อำเภอของสงขลา) นอกจากนี้ การเรียกขานกลุ่มขบวนการเหล่านี้ในฐานะที่เป็นคู่สนทนาก็เป็นปัญหา เนื่องจากทางการไทยนั้นพอใจที่จะเรียกขานอีกฝ่ายหนึ่งอย่างไม่จำเพาะเจาะจงว่า “People With Different Views From The State” แต่สำหรับมาราปาตานีเองกลับเห็นว่ารัฐบาลควรเรียกชื่อพวกเขา “Patani Consultative Council (PCC/MARA Patani)” อย่างที่พวกเขาเรียกตัวเอง แม้ว่าคณะทำงานเชิงเทคนิคควรจะหาข้อสรุปได้ โดยมีทางออกให้บรรจุดังคนๆ ที่แตกต่างกันเหล่านี้ไว้ในเชิงอรรถ แต่เรื่องชื่อนั้นเป็นเรื่องจริงจังและสำคัญมากจนกระทั่งรัฐบาลไทยปฏิเสธที่จะให้การรับรองเอกสารดังกล่าวในเวลาต่อมา (Abu Hafez Al-Hakim, 2016; ทีมข่าวอิศรา 2556)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. 2506. *สาส์นสมเด็จพระ
เล่ม 26*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2519. *ไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา.

ครองชัย หัตถา. 2548. *ประวัติศาสตร์ปัตตานี: สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง
7 หัวเมือง*. ปัตตานี: สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี.

โครงการจัดตั้งสถาบันสมุหราชรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. 2558. เอกสารนำเสนอ
การประชุมเพื่อหารือ เรื่อง แผนการผลิตบัณฑิตของโครงการจัดตั้งสถาบัน
สมุหราชรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. เอกสารไม่ตีพิมพ์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีใน
รอบกึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชูลีพร วิรุณหะ. 2558. *สยาม-ปาตานีใน “พื้นที่สี่เทา”: บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์
ความสัมพันธ์ก่อน ค.ศ.1909 (ฉบับร่าง)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบัน
เอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เตช บุนนาค. 2524. “พระยาแขกเจ็ดหัวเมืองคบคิดขบถ ร.ศ.121.” ใน *ขบถ ร.ศ.
121*. 57-102. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ทวีศักดิ์ เผือกสม และจิรวัดน์ แสงทอง. 2551. “คำนำเสนอ เกอราจาอันและความ
เข้าใจต่อความเป็นมลายูในสังคมไทย.” ใน เอ.ซี มิลเนอร์, *เกอราจาอัน*:

วัฒนธรรมการเมืองมลายูในยุคก่อนอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม. 9-38.
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ทิมข่าวอิศรา. 2556. “เปิด 3 ประเด็นไทยรับไม่ได้ในร่างทีโออาร์ นายกฯพูดชัดไม่คุยกับ
องค์กรพิทักษ์กฎหมาย.” *สำนักข่าวอิศรา*, 29 เมษายน. เข้าถึงเมื่อ 1 มิถุนายน 2559.
http://www.isranews.org/south-news/scoop/item/46609-tor_46609.html.

ธงชัย วินิจจะกุล. 2548. “เรื่องเล่าจากชายแดน.” ใน *ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์*, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, 2-33. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธงชัย วินิจจะกุล. 2556. *กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิภายาของชาติ*. แปลโดย พวงทอง ภวัครพันธุ์, ไอดา อรุณวงศ์ และพงษ์เลิศ พงษ์วนานต์.
กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอบไฟและสำนักพิมพ์อ่าน.

ธงชัย วินิจจะกุล. 2557. *เอกสารถอดความ เมื่อ “ประวัติศาสตร์” เป็น “อันตราย” ปัญหาปาตานีกับรัฐไทยในยุคหลังสมัยใหม่*, โชคชัย วงศ์ตานี และกอง
บรรณาธิการโรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้, บรรณาธิการ. สถาบันสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

ธงชัย วินิจจะกุล. 2560. “ประวัติศาสตร์อันตรายในอุซาคเนย์.” ใน *คนไทย/คนอื่น: ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย*, อัญชลี มณีโรจน์, บรรณาธิการ. 163-174.
นนทบุรี: ฟ้าเดี๋ยวกัน.

นัจมีย์. 2518. “เล่าเรื่องเมืองตานี.” *รัฐมิแล* 4 (1): 40-43.

ประกาศกรมตำรวจ ที่ 2/2504 เรื่อง ห้ามการสั่งหรือนำสิ่งพิมพ์เข้ามาในราชอาณาจักร

อาณาจักร. (2504, 15 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 78 ตอนที่ 25. 734.

ประพนธ์ เรื่องณรงค์. 2524. *สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้*. ปัตตานี: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้.

ประพนธ์ เรื่องณรงค์. 2540. *บุหงาปัตตานี: คติชนไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ประพนธ์ เรื่องณรงค์. 2548. “ตำนานเมืองปัตตานี.” ใน *ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รััฐปัตตานี*. ใน “*ศรีวิชัย*” *เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์*, สัจจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, 318-335. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.

พริยศ ราธิมมูลา. 2541. “คำปรารภจากผู้อำนวยการ.” ใน *ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน และมะหามะซากี เจ๊ะหะ. เรียบเรียงโดย ดลมนรจรณ์ บากา. ปัตตานี: โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา.

พุทธพล มงคลวรวรรณ. 2559. “การศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานี: สถานภาพ อุปสรรค และปัญหา.” ใน *หนังสือรวมบทความศึกษาสถานภาพทางประวัติศาสตร์จังหวัดชายแดนภาคใต้*, สุภาสมเมต ยุนยะสิทธิ์, บรรณาธิการ, 92-119. กรุงเทพฯ: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2552. *องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ.2547-2550)*. ใน *ศึกษาความรุนแรงภาคใต้: บริบททางนโยบาย ความรู้ การรับรู้ รายงานการศึกษาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*, ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, บรรณาธิการ, 69-194. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รอมฎอน ปันจอร์. 2558. “การเมืองของถ้อยคำในชายแดนใต้/ปาตานี: การประกอบสร้าง ‘สันติภาพ’ ในความขัดแย้งชาติพันธุ์การเมือง.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัตติยา สาและ. 2544. “จาก ‘ปาตานี’ สู่วิถีความเป็น ‘จังหวัดปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส’.” ใน *การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส*. 25-71. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

รัตติยา สาและ. 2548. “ปาตานี ดารุสสะลาม (มลายู-อิสลาม ปาตานี) สู่วิถีความเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส.” ใน *ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก้าแก่กว่ารัฐสุโขทัย ในประวัติศาสตร์*, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, 236-301. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. 2556. “ข้อเรียกร้องเบื้องต้น 5 ประการของ BRN: ต้นฉบับและบทแปลหลากสำนวนหลายภาษา.” *ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้*, 19 สิงหาคม. เข้าถึงเมื่อ 1 มิถุนายน 2559. <http://www.deepsouth-watch.org/node/4635>.

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. *รายงานประจำปีการประเมินคุณภาพ Self Assessment Report (SAR) ตามแนวทางเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (TQA) ประจำปีการศึกษา 2553*. สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา. เข้าถึงเมื่อ 18 มิถุนายน 2559. [http://culture.pn.psu.ac.th/cu/images/documents/TQA/2553/TQA-53\(รูปเล่ม\).pdf](http://culture.pn.psu.ac.th/cu/images/documents/TQA/2553/TQA-53(รูปเล่ม).pdf).

สมโซติ อ่องสกุล. 2524. “การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล: ปัตตานี” ใน *มณฑลเทศาภิบาล: วิเคราะห์เปรียบเทียบ, วุฒิชัย มูลศิลป์ และสมโซติ อ่องสกุล*,

บรรณาธิการ, 365-376. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2548. บรรณาธิการ. *ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.

หลวงครุนิติพิศาล. 2509. *ตำนานเมืองไทรบุรีและเมืองปัตตานี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรไทย.

หะสัน หมัดหมาน. 2541. “คำนำของผู้แปล.” ใน *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน และมะหามะซากี เจ๊ะหะ. เรียบเรียงโดย ดลมนรรัตน์ บากา. ปัตตานี: โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. 2541.

หะสัน หมัดหมาน. 2549. “คำนำของผู้แปล.” ใน *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน และมะหามะซากี เจ๊ะหะ. เรียบเรียงโดย ดลมนรรัตน์ บากา. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บুকส์.

อาจารย์บางนรา. 2551. “ปัตตานี: อดีต – ปัจจุบัน.” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์” ณ โรงแรมทวินโลตัส จังหวัดนครศรีธรรมราช, 28-29 พฤศจิกายน.

อนันต์ วัฒนานิก. 2549. “จากผู้รวบรวม.” ใน *ตำนานเมืองปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน. เรียบเรียงโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปัตตานี: สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา.

อิบรอฮิม ชุกรี. 2525. *ตำนานเมืองปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน. เรียบเรียงโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์. ปัตตานี: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้.

อิบรอฮิม ชุกรี. 2541. *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัด

หมาน และมะหามะซากิ เจ๊ะหะ. เรียบเรียงโดย ดลมนรรัตน์ บากา. ปัตตานี: โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา.

อิบรอฮิม ชุกรี. 2549ก. *ตำนานเมืองปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน. เรียบเรียงโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปัตตานี: สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กัลยาณิวัฒนา.

อิบรอฮิม ชุกรี. 2549ข. *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. แปลโดย หะสัน หมัดหมาน และมะหามะซากิ เจ๊ะหะ. เรียบเรียงโดย ดลมนรรัตน์ บากา. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บুকส์.

อิบรอฮิม ชักครี. 2493. *ประวัติเจ้านครมลายูปัตตานี*. รัฎกัณฑ์ต้น มาเลเซีย: โรงพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการอิสลามแห่งกัณฑ์ต้น, อ้างถึงใน ขจัดภัย บุรุษพัฒนา. 2519. *ไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

อิสมาอีล เบญจสมิทธิ. 2551. “บทบาทด้านการศึกษาและการเมืองของชัยควัน อะหมัด อัล-พะฎอนีย์ (พ.ศ.2399-2451).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาอิสลามศึกษา, วิทยาลัยอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ฮารา ซินทาโร. 2556. “บทแปล ‘คำอธิบายต่อข้อเรียกร้องขั้นแรก 5 ข้อ ของ BRN’.”. *Shintaro*, 26 พฤษภาคม. เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2559. <http://www.deep-southwatch.org/node/4301>.

ภาษาอังกฤษ

Al-Hakim, Abu Hafez. 2016. “Dissecting the T-O-R.” *Abu Hafez Al-Hakim*, May 19. Accessed May 20, 2016. <http://www.deepsouthwatch.org/node/8733>.

- Bailey, Conner and Miksic, John N. 2005. "Introduction." In *History of the Malay Kingdom of Patani*. 2nd edn. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Che Man, Wan Kadir. 1990. *Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand*. Singapore: Oxford University Press.
- Haemindra, Nantawan. 1976. "The Problem of the Thai-Muslims in the Four Southern Provinces of Thailand (Part One)." *Journal of Southeast Asian Studies* 7(2): 197-225.
- Haemindra, Nantawan. 1977. "The Problem of the Thai-Muslims in the Four Southern Provinces of Thailand (Part Two)." *Journal of Southeast Asian Studies* 8(1): 85-105.
- Moore, Margaret. 1988. Introduction: The Self-Determination Principle and the Ethics of Secession. In *National Self-Determination and Secession*, edited by Margaret Moore, 1-13. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Pitsuwan, Surin. 1985. *Islam and Malay Nationalism: A Case Study of the Malay Muslims of Southern Thailand*. Bangkok: Thai Khadi Research institute, Thammasat University.
- Prachuabmoh, Chavivun. 1980. "The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A Case of Thai-Muslims (Malay Speaking Group) in Southern Thailand." Ph.D. dissertation, Department of Anthropology, University of Hawaii.

Puaksom, Davisakd. 2008. "Of a Lesser Brilliance: Patani Historiography in Contention." In *Thai South and Malay North: Ethnic Interaction on a Plural Peninsula*, edited by Michael J. Montesano and Patrick Jory, 71-88. Singapore: NUS Press.

Satha-anand, Chaiwat. 1992. "Pattani in the 1980s: Academic Literature as Political Stories." *Sojourn* 7 (1): 1-38.

Syukri, Ibrahim. 1985. *History of the Malay Kingdom of Patani*. Translated by Conner Bailey and John N. Miksic.. Ohio: Ohio University Press.

Syukri, Ibrahim. 2005a. *History of the Malay Kingdom of Patani*. Translated by Conner Bailey and John N. Miksic. 2nd edn. Chiang Mai: Silkworm Books. 2005.

ภาษามลายู

Hasrom bin Haron dan Mohd Zamberi A. Malek. 2005. "Prakata Editor." Dalam *Sejarah Kerajaan Melayu Patani*, Cetakan Kedua. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.

Ibrahim Syukri. 2005b. *Sejarah Kerajaan Melayu Patani*. Diedit oleh Hasrom Haron dan Mohd Zamberi A. Malek,

Cetakan Kedua. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.